

JAN RYCHLÍK

ROZDĚLENÍ
ČESKO-
SLOVENSKA
1989–1992

JAN RYCHLÍK

ROZDĚLENÍ
ČESKO-
SLOVENSKA
1989–1992

VYŠEHRA D

Tato práce vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově
č. P12 *Historie v interdisciplinární perspektivě*,
podprogram *Společnost, kultura a komunikace v českých dějinách*.

Recenzovali:

PhDr. Dušan Kováč, DrSc.

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Copyright © Jan Rychlík, 2012

ISBN 978-80-7429-296-5

Předmluva

Tato kniha je novým, rozšířeným a doplněným vydáním mé práce o rozpadu Československa z roku 2002,¹ která volně navazovala na mé dvě předcházející práce týkající se slovensko-českých vztahů v letech 1914–1945.² Všechny tři knihy vyšly v bratislavském nakladatelství Academic Electronic Press a českému čtenáři jsou již delší dobu obtížně dostupné. Pražské nakladatelství Vyšehrad se proto rozhodlo vydat tyto knihy znovu. Původní text prvního a druhého dílu, který jsem doplnil a rozšířil, vyšel v roce 2012 jako jediný svazek ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů.³ V uvedené knize je sice poslední kapitola věnována rozpadu Československa,⁴ avšak spíše jen ve formě informativního nástinu. Jsem proto rád, že se nakladatelství Vyšehrad nakonec rozhodlo vydat při příležitosti dvacátého výročí zániku Československa a vzniku samostatné České a Slovenské republiky znovu i původní třetí díl jako samostatnou publikaci. Ani po deseti letech, která uplynula od prvního vydání knihy, nemusím své závěry nijak měnit či korigovat. Využil jsem ovšem nového vydání k doplnění textu o některé nové poznatky. Oproti vydání z roku 2002 je rozšířen text týkající se česko-slovenských vztahů bezprostředně po 1. lednu 1993. Závěr chce především analyzovat sliby českých a slovenských politiků z podzimu 1992 o tom, že rozdělení Československa občané „ani nepocítí“, tvrzení o budování „nadstandardních vztahů“ nebo o tom, že slovensko-české vztahy budou ve dvou samostatných státech intenzivnější než v rámci Československa. Mezníkem úvah o vzájemných vztazích v této kapitole je vstup obou republik do Evropské unie (1. května 2004) a do schengenského prostoru (21. prosince 2007). Podobně jako předcházející knihy o slovensko-českých vztazích se ani tato práce nezabývá kulturními vztahy, které leží mimo badatelský zájem a odborné schopnosti autora.

Úkolem této knihy je ukázat, proč se Československo rozdělilo na dva státy a jak bylo toto rozdělení provedeno. Součástí analýzy důvodů zániku Československa je samozřejmě i otázka, jaké byly alternativy úplného rozdělení. Úmyslně nekladu otázku, kterou jsem často dostával v uplynulých dvaceti letech na různých konferencích či besedách, totiž zda se Československo muselo nevyhnutelně rozpadnout. Mým přesvědčením totiž je, že dějiny v konečném důsledku tvoří lidé a nikoliv nějaké

¹ Rychlík, J.: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vztahy 1989–1992*. Academic Electronic Press (AEP), Bratislava 2002.

² Rychlík, J.: *Češi a Slovinci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. AEP, Bratislava 1997 (dále jen: Rychlík, I), týž: *Češi a Slovinci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. AEP, Bratislava 1998 (dále jen: Rychlík, II).

³ Rychlík, J.: *Češi a Slovinci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Vyšehrad – ÚSTR, Praha 2012.

⁴ Tamtéž, s. 565–617.

samovolně působící společenské síly, jak tvrdila marxistická historiografie. Z toho vyplývá, že v dějinách nic není nevyhnutelné. To ovšem neznamená, že na činnost lidí nepůsobí nejrůznější faktory. Historik tedy sice nemůže hovořit o určité události jako o součásti „nevyhnutelného vývoje“, ale může odhadnout, která z vývojových alternativ byla (resp. je) s ohledem na konkrétní situaci pravděpodobnější.

Součástí práce je nutně také analýza, co vlastně elity a širší vrstvy české i slovenské společnosti před dvaceti lety skutečně chtěly. V letech 1990–1992 se uskutečnila řada průzkumů veřejného mínění, přičemž otázka společného státu a státoprávního uspořádání patřila k nejfrekventovanějším. Většina českých i slovenských badatelů a především publicistů se v této souvislosti často odvolává na výsledky průzkumu, podle kterých většina občanů v České i Slovenské republice s rozdělením nesouhlasila a ještě na podzim 1992 požadovala zachování „společného státu“. Tuto interpretaci do značné míry převzala i řada zahraničních novinářů a publicistů zabývajících se někdejšími Československem.¹ Ve své práci mimo jiné ukazují, že tyto výsledky průzkumu veřejného mínění jsou ve skutečnosti zavádějící, protože operují s pojmem „společný stát“, pod kterým si ovšem Češi a Slováci představovali každý něco zcela jiného. Takové výsledky nám tak vlastně dávají jen jedinou použitelnou informaci: naprostá většina obyvatel někdejšího Československa si *úplně* rozdělení nepřála. Jak ale ukážeme, velká většina občanů Slovenska si pod pojmem „společný stát“ představovala natolik volné spojení České a Slovenské republiky, že šlo fakticky stejně o státy dva.² České veřejnosti tato skutečnost před dvaceti lety do značné míry unikla a vlastně jí uniká dodnes. Většina Čechů, samozřejmě pokud se o slovensko-české vztahy a zánik Československa zajímají, vlastně ani dnes přesně neví a nechápe, co si představitelé hlavních politických stran a hnutí v letech 1990–1992 představovali pod pojmem „společný stát“. Pokus o určitou osvětu v tomto ohledu je proto rovněž součástí předkládané práce.

Při psaní této knihy se vyskytly určité komplikace vyplývající z toho, že autor této knihy byl sám svědkem, a někdy dokonce i aktivním účastníkem, některých událostí. To, že jsem byl účastníkem některých jednání, mi umožnilo využít v této práci jednak svou paměť, jednak své osobní zápisky a poznámky. Na druhé straně bylo třeba vypořádat se s problémem jak popsat svou vlastní úlohu v konkrétních událostech. Osobně se domnívám, že žádný historik není schopen psát o sobě jako o účastníkovi historické události, aniž by práce alespoň částečně nesklouzla do polohy paměti. Zmínky o vlastní osobě jako účastníkovi konkrétních událostí jsem proto pokud možno eliminoval a připomínám je zpravidla jen v poznámce pod čarou. Pro lepší orientaci čtenářů nicméně pokládám za nutné vysvětlit alespoň na tomto místě, čeho se moje účast týkala a z jakého titulu, respektive v jaké pozici jsem se zúčastnil konkrétních jednání, přičemž hodnocení sebe sama z pochopitelných důvodů úmyslně opomímám. V letech 1985–1990 jsem pracoval jako vědecký pracovník Zemědělského muzea při Ústavu vědeckotechnických informací pro zemědělství (ÚVTIZ), kde

¹ Viz např. Wilson, P.: *Bohemian Rhapsodies. Český underground, dissent, literatura a politika očima kanadského překladatele*. Torst, Praha 2011, s. 232.

² Výsledky průzkumů veřejného mínění shrnuje Kipke, R.: *Nejnovější vývoj v Československu v zrcadle veřejného mínění*. In: Kipke, R. – Vodička, K.: *Rozloučení s Československem*. Patriae, Praha 1993, s. 41–55. Publikovaná čísla se opírají o publikované výsledky výzkumů, které uskutečnil Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM).

jsem se zabýval problematikou vývoje pozemkové držby a historií pozemkových reforem. Proto jsem se v letech 1990–1991, kdy jsem byl členem ústředního výboru Odborového svazu pracovníků zemědělství Čech a Moravy a krátkou dobu i členem jeho předsednictva, z pověření tohoto svazu zúčastnil přípravných prací na zákoně o úpravě majetkových vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (tzv. zákon o půdě) a pak i na transformačním zákoně o družstvech. Zúčastnil jsem se rovněž jako expert jednání ústavněprávních výborů a zemědělské komise obou sněmoven Federálního shromáždění, kde jsem navrhl určité řešení pokud jde o alespoň částečné uspokojení nároků příslušníků maďarské menšiny žijících na území ČSFR a později i příslušníků německé menšiny v ČR. Dále jsem v letech 1990–1992 spolupracoval s Vladem Čechem a jeho Hnutím československého porozumění, pro které jsem psal především krátké populárně-historické práce mající sloužit jako protiargumenty v polemikách se stoupenci nacionalistických a separatistických stran a hnutí. Kromě toho jsem v letech 1991–1992 pracoval externě jako poradce a expert pro vládu České republiky, respektive pro jejího předsedu Petra Pitharta, a v této pozici jsem rovněž vypracovával různá stanoviska a dobrozdání týkající se slovensko-českých vztahů. Konečně po volbách v červnu 1992 jsem se stal členem zvláštní komise odborníků Československé sociální demokracie, kterou tato strana zřídila k prozkoumání možností udržení společného státu. Jsem si vědom toho, že můj pohled na některé události je s ohledem na mé postavení v nich nutně subjektivní a prosím čtenáře, aby tuto skutečnost při čtení knihy zohlednili.

Mé díky patří především recenzentům textu, kterými byli z české strany Robert Kvaček z Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ÚČD FF UK) v Praze a ze slovenské Dušan Kováč z Historického ústavu Slovenské akademie věd (HÚ SAV). Znovu ale na tomto místě vyjadřuji své poděkování i těm odborníkům, kteří recenzovali resp. jinak připomínkovali první vydání této knihy před deseti lety. Zde stojí na prvním místě Jiří Suk z Ústavu soudobých dějin Akademie věd České republiky (ÚSD AV ČR) a za slovenskou stranu Jozef Žatkuliak a Milan Zemko, oba z Historického ústavu SAV. Milan Zemko byl v období, kterého se týká tato práce, místopředsedou SNR, a proto se mohl k textu vyjádřit i jako účastník a pamětník popisovaných událostí. Úvodní kapitolu posuzoval ještě Juraj Marušiak z ústavu politických věd SAV v Bratislavě. Velkou pomoc mně poskytli svými výpověďmi účastníci popisovaných událostí, zejména Petr Pithart, Ján Čarnogurský, Václav Žák, Martin Porubjak, Mikuláš Huba, Anton Hrnko, Alena Ovčáčiková, Jacek Baluch, György Varga a další, kterým tímto vyslovuji své poděkování. Děkuji dále pracovníkům Diplomatického archívu MZV SR v Bratislavě za zpřístupnění materiálu velvyslanectví Slovenské republiky v Praze z let 1993–1994, který jsem zohlednil při psaní závěrečné kapitoly této knihy.

Děkuji dále všem, kteří radou či jinak přispěli ke vzniku této knihy, i když zde pro nedostatek místa nejsou jmenováni.

šťát, to je zmluva, ktorá z neho robí konfederáciu formálne spojenú hlavou štátu, spoločnou obranou, financiami a zahraničnou politikou. Preto tento návrh odmieta-me.“¹ HČSP tím vyslovilo stanovisko nejen českých politiků, ale i části slovenských federalistů.

PROBLÉM REFERENDA A AKTIVITY PREZIDENTA VÁCLAVA HAVLA

Změny na české i slovenské politické scéně znamenaly, že rozložení politických sil v parlamentech již neodpovídá složení vlád. Bylo přitom třeba předpokládat, že při existenci zákazu majorizace ve Federálním shromáždění nebo při vyhlášení nadřazenosti zákonů SNR nad zákony federace dojde k zablokování všech ústavní institucí, respektive k politickému patu. Podle souhlasného tvrzení Václava Žáka a Petra Pitharta prezident Havel na počátku svého prezidentského období sice o slovenské otázce mnoho nevěděl, postupem času si však doplňoval své vzdělání a poznatky v tomto směru. Nevzdával se přitom naděje, že se mu podaří předložit přijatelný návrh federální ústavy. Snaha vyhnout se patové situaci jej kromě toho vedla k návrhům některých ústavních zákonů.

Víme již, že při projednávání kompetenčního zákona v prosinci 1990 prezident slíbil, že v krátké době podá ve formě vlastní zákonodárné iniciativy návrhy zákonů o ústavním soudu, referendu a rozšíření pravomocí prezidenta v případě ústavní krize. Všechny tyto návrhy prezidentská kancelář v krátké době skutečně předložila. Návrh ústavního zákona rozšiřující pravomoci prezidenta odpadl ovšem hned na začátku, protože něco podobného odmítala nejen slovenská politická reprezentace, ale prakticky všichni poslanci bez rozdílu.

Návrh na zřízení ústavního soudu, jehož existenci předpokládal již ústavní zákon o československé federaci z roku 1968, byl Federálním shromážděním přijat 27. února 1991 s platností od 1. dubna téhož roku.² Ústavní soud se skládal z dvanácti soudců jmenovaných prezidentem na návrh FS, ČNR a SNR z osob s právnickým vzděláním starších třiceti pěti let a činných alespoň deset let v právnickém povolání. Každá republika byla zastoupena šesti soudci. Ústavní soud mohl rozhodovat jak o ústavnosti právních norem, případně rozsudků a rozhodnutí, tak i o kompetenčních sporech různých státních orgánů. Mimo jiné měl řešit i kompetenční spory mezi republikami a federací. Soud jednal vždy jen na základě podaného návrhu, nikdy ne z vlastní iniciativy.

Představa, že by se ústavní soud mohl stát zárukou proti ústavní krizi při sporu mezi republikami a federací, byla od počátku mylná. Slovenská národní strana odmítla existenci ústavního soudu federace s odůvodněním, že ústavní soudy mají existovat jen na úrovni republik. Zcela nepřijatelné pro SNS bylo, aby ústavní soud rozhodoval o sporech mezi federací a republikami, protože to odporovalo myšlence svrchovanosti Slovenska. Ačkoliv zákon ve FS prošel a hlasovala pro něj tedy také kvalifikovaná většina slovenských poslanců, nebylo možné si od něj mnoho slibovat. Podle filozofie slovenské politické reprezentace měla federace jen odvozené kom-

¹ Osobní archiv Evy Kováčové, prohlášení Hazardné hry so zvrchovanostou, júl 91.

² Úst. zák. č. 91/1991 Sb.

petence, z čehož plynulo, že jí republiky mohou kdykoliv a jakékoliv kompetence odebrat. Z toho ale také vyplývalo, že v případě kompetenčního sporu mezi federací a republikami vlastně federace nikdy nemohla být „v právu“ – kompetence byla vždy na straně republiky. Kromě toho rozhodnutí ústavního soudu ve věcech kompetencí mezi federací a republikami neměla federální administrativa prakticky možnost na Slovensku vykonat. V praxi také skutečně nikdy nedošlo k tomu, že by ústavní soud řešil spor mezi republikou a federací.

Poněkud složitější byla cesta návrhu zákona o referendu. S myšlenkou referenda přišly nejprve na jaře 1990 slovenské emigrantské organizace, protože se mylně domnívaly, že většina obyvatelstva Slovenska je pro samostatnost. Jakmile zjistily svůj omyl, iniciativu stáhly. Rovněž separatistická SNS byla zásadně proti referendu. VPN a KDH původně myšlenku referenda odmítaly s odůvodněním, že vůle k udržení společného státu je dostatečně zřejmá, takže referendum je zbytečné. Avšak v roce 1991 se situace postupně změnila. Zejména VPN pokládala nyní referendum za vhodné, protože by jeho výsledkem mohla manifestovat vůli Slováků k udržení Československa a tím by legitimizovala i mandát k dalšímu vyjednávání s českou stranou. Česká politická reprezentace se k referendu stavěla již od roku 1990 sympaticky a myšlenku postupně převzala většina politických stran. Na jednání politických stran v Kroměříži 17. června 1991, o kterém je řeč na jiném místě, se prezidentu Havlovi podařilo získat souhlas většiny zúčastněných a zajistit tak přijetí návrhu ústavního zákona o referendu potřebnou kvalifikovanou většinu.

Příslušný návrh schválilo Federální shromáždění 18. července 1991 jako ústavní zákon č. 327/1991 Sb. Referendum mohl vypsát prezident buď na návrh FS v obou republikách, nebo na návrh národních rad jen v jedné z nich. Referendem měly být řešeny otázky státoprávního uspořádání ČSFR. Zákon v souladu s kroměřížskými dohodami politických stran výslovně stanovoval (čl. I, odst. 2), že o vystoupení ČR nebo SR z federace nelze rozhodnout jinak než referendem v příslušné republice.

V souvislosti se schválením zákona o referendu se od září 1991 aktivizovala pročeskoslovenská veřejnost, a to jak česká, tak i slovenská. V mohutné podpisové akci pod prohlášení nazvané „Výzva k občanům“ a na veřejných manifestacích požadovali stoupenci společného státu referendum v obou republikách. Akce nabyla na intenzitě poté, co jinak zcela okrajové Hnutí za oslobodenie Slovenska Františka Kollára uspořádalo 21. září 1991 na náměstí SNP v Bratislavě manifestaci svých (počtem nijak četných) stoupenců, kteří veřejně spálili československou vlajku.¹ Od této akce se distancovaly všechny relevantní slovenské politické síly. Proti „paličům vlajky“ zahájila slovenská prokuratura trestní stíhání², avšak akce v konečném důsledku měla dopad především v českém prostředí, kde v důsledku znechucení veřejnosti stoupl počet odpůrců další existence společného státu. Proto den po spálení vlajky uspořádala VPN na náměstí SNP velkou manifestaci za společný stát.³ Referendum mělo být odpovědí českých a slovenských federalistů separatistům v obou republikách.

Stoupenci samostatného českého státu v této době nebyli nijak organizováni a proto nelze zjistit jejich stanovisko k referendu.⁴ Slovenští separatisté naproti tomu věděli, že

¹ *Boj za samostatné Slovensko...*, s. 191.

² Tamtéž. Trestní stíhání bylo později zastaveno s odůvodněním, že pálení státní vlajky není trestné.

³ Tamtéž, s. 195, Srv. *Verejnosť*, 23. 9. 1991.

⁴ Přibližně v této době vznikl přípravný výbor České národní strany, usilující o hájení „českých zájmů“ a pře-

PREČ S ČSFR, VLÁDNIME SI SAMI!

**HNUTIE
ZA OSLOBODENIE
SLOVENSKA**

JEDINÁ ALTERNATÍVA HZOS!

František KOLLÁR,
predseda HZOS

Hnutie za oslobodenie Slovenska

je garanciou utvorenia samostatného
SLOVENSKÉHO ŠTÁTU – bez ČECHOV!

Pričinite sa o jeho **VÍŤAZSTVO,**
a tým o víťazstvo Slovenského národa
nad českou okupáciou **SLOVENSKA!**

Agitační leták Hnutí
za osvobození Slovenska
(1991–1992)

v současné situaci by na Slovensku nezískali pro odtržení většinu a proto referendum odmítali s tím, že nejprve je nutno prosadit „svrchovanost Slovenska“. Referendum se mělo konat až potom, neboť prý teprve pak se budou moci občané svobodně vyjádřit. Šlo o rafinovanou manipulaci, kterou ale mnoho lidí na Slovensku neprohlédlo: realizace požadavku SNS (a později i HZDS) by totiž v praxi znamenala přenesení všech kompetencí na republiky, a tedy faktické rozdělení Československa, na kterém by pak už následné referendum nemohlo nic změnit.¹

Otázka plebiscitu se dostala na pořad dne znovu 6. listopadu, kdy Federální shromáždění schválilo zákon č. 490/1991 Sb. o provádění referenda. Předpokladem konání byla podle tohoto zákona formulace otázky, která musela být jednoznačná, aby se

devším proti údajné ústupnosti české vlády vůči slovenským požadavkům. Nepodařilo se mně zjistit, zda tato strana byla vůbec zaregistrována. Její vliv byl každopádně nulový, protože nemohla formulovat pozitivní program, a neoslovovala tedy ani ty české občany, kteří již na federaci rezignovali.

¹ *Občanský deník*, 26. 9. 1991, s. 3.

na ni dalo odpovědět „ano – ne“. Otázek, ovšem takto jednoznačně formulovaných, mohlo být v referendu položeno i více. V příštích týdnech se pak při pokusech celou záležitost předjednat poslanci marně snažili takovouto otázku zformulovat. Zde se velmi rychle ukázala „Achilova pata“ referendového řešení česko-slovenského problému, protože bylo zřejmé, že formulace otázky do značné míry předurčuje odpověď. Šlo především o to, zda otázku formulovat negativně či pozitivně. Samotná pozitivní otázka „jste pro společný stát?“, na kterou by většina voličů v obou republikách odpověděla nepochybně kladně, problém neřešila, protože kladná odpověď nepřeklenovala naprosto rozdílné chápání pojmu „společný stát“ u Čechů a většiny Slováků. Slibnější byla otázka „Jste pro rozdělení ČSFR na dva státy?“, protože odpověď „ne“ v obou republikách by měla větší vypovídací hodnotu, i když ani ona nedávala odpověď na problém, jak vztahy mezi republikami uspořádat. Na druhé straně SNS navrhovala demagogicky formulovanou otázku: „Jste pro svrchovaný národ?“, kde – podobně jako federalisté u pozitivní otázky po společném státě – mohla očekávat rovněž kladnou odpověď.

Oficiálně se o referendové otázce jednalo ve Federálním shromáždění 13. listopadu 1991. Poslanci SNS opustili sál a jednání se nezúčastnili. K negativní formulaci otázky se přiklonily kluby ODÚ-VPN, ODS, ODA, HSD-SMS I.¹ Pozitivní otázku navrhovalo OH, avšak i ono bylo ochotno v případě nutnosti souhlasit s otázkou negativní. SDE, KDH, HZDS, KDU-ČSL, LDS (Liberálně-demokratická strana – přechodný útvar vzniklý transformací předlistopadové Československé demokratické iniciativy) a KSČM se buď jasně nevyjádřily, nebo se postavily za dané situace proti referendu. HSD-SMS II. žádala referendum o trojfederaci. Nakonec otázka formulována nebyla² a prezident proto referendum nemohl vypsát. František Mikloško s odstupem dvaceti let na margo neuskutečnění referenda řekl toto: „Raz ma ako predsedu SNR navštívili predstavitelia Koreňov a jeden z nich povedal, že treba ísť za zavřením samostatnosti. Hovoril som, že Slováci väčšinou nechcú rozdelenie. Oni mi na to povedali, že Slováci potrebujú, aby niekto zavelil a oni sa potom už pridajú. Teda tí, čo boli za samostatnosť, nechceli referendum, lebo vedeli, že by samostatnosť asi neprešla. Tí, ktorí sme boli proti rozdeleniu, ale premýšľali sme o nejakej ceste k samostatnosti, sme boli tiež proti, lebo referendum by na dlhý čas túto otázku uzavrelo.“³

Zákon o referendu se stal mrtvě narozeným dítětem. Cestu z politického patu se opět pokusil najít prezident Václav Havel. Při příležitosti druhého výročí listopadové „sametové revoluce“ 17. listopadu 1991 vystoupil v televizi s projevem k občanům, ve kterém oznámil, že hodlá požádat FS o novelizaci zákona o referendu. Podle navržené novely měl prezident dostat právo vypsát všelidové hlasování i bez návrhu Federálního shromáždění. Dále měl být novelizován i ústavní zákon o československé federaci, což by umožnilo ratifikaci nové ústavy národními radami republik. Prezident zároveň oznámil, že předloží Federálnímu shromáždění osnovy dalších zákonů, podle kterých měla být Sněmovna národů nahrazena Federální radou složenou z 30 zástupců (po 15 z obou republik). Další návrh výrazně posiloval pravomoci prezidenta: ten měl získat

¹ Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko. Měla v té době dvě frakce: HSD-SMS I a II. Viz další podkapitulu pojednávající o problematice Moravy a Slezska.

² *Mladá fronta Dnes*, 14. 11. 1991, s. 1.

³ *Sme*, 14. 7. 2012, s. 13.

právo rozpustit Federální shromáždění a vypsat nové volby, přičemž v přechodném období mohl vydávat prezidentské dekrety.¹ Svým způsobem šlo o období návrhů slíbených a předložených již počátkem roku.

21. listopadu se prezident Havel sešel v budově Federálního shromáždění s jeho předsednictvem a vysvětlil důvody svého vystoupení v televizi 17. listopadu. Týž den se v Praze, Ostravě a Bratislavě konala shromáždění občanů na podporu prezidentských návrhů, které byly především chápány jako podpora požadavku na vypsání referenda. Pražské shromáždění organizoval petiční výbor „Výzva občanů“ na Václavském náměstí a zúčastnilo se jej asi 50 000 lidí. Na shromáždění vystoupil prezident Havel a další politici, veřejní a kulturní činitelé.²

Nové návrhy ústavních zákonů prezident podrobně odůvodnil před poslanci Federálního shromáždění 3. prosince 1991. První návrh se týkal přijímání nové federální ústavy, která – ve smyslu Havlova nápadu, předneseného na jednání na Hradečku u Trutnova, o kterém bude řeč dále – měla vstoupit v platnost až po ratifikaci oběma národními radami. Druhý návrh se týkal možnosti, aby prezident mohl vypsat referendum na základě svého rozhodnutí se souhlasem federální vlády. Dále měl být prezident povinen referendum vypsat, jestliže se pro to na základě občanské iniciativy vyslovilo půl milionu voličů v České republice a čtvrt milionů voličů ve Slovenské republice. Třetí návrh směřoval proti možnému zablokování Federálního shromáždění. Dohodovací řízení sněmoven v případě jejich rozdílného hlasování mělo být vždy ukončeno do měsíce ode dne, kdy o návrhu hlasovala druhá z nich. Bylo-li dohodovací řízení sněmoven neúspěšné, mohl prezident Federální shromáždění rozpustit. Stejně tak mohl FS rozpustit i v případě, že třikrát po sobě během šesti měsíců vyslovilo vládě nedůvěru nebo odmítlo vyslovit důvěru, nebo pokud po celou dobu společné schůze obou sněmoven byla jedna ze sněmoven neusnášeníschopná nebo pokud byla neusnášeníschopná po celou dobu své samostatné schůze. V případě rozpuštění parlamentu se do dvou měsíců měly konat nové volby. V tomto mezidobí měl vydávat prezident zákonná opatření (dekrety), které spolupodepisoval předseda vlády. Další návrh stanovil novou strukturu federálních zastupitelských orgánů: předpokládal jednokomorové dvousetčlenné Federální shromáždění sídlící v Praze a volené na celém území ČSFR podle počtu obyvatelstva a třicetičlennou Federální radu se sídlem v Bratislavě, složenou po jedné polovině z poslanců delegovaných oběma národními radami. Předsedové obou národních rad měli být členy Federální rady *ex officio* a střídavě jí měli předsedat. Prezident slíbil dodat parlamentu ještě nový návrh volebního zákona.³

Projednávání prezidentských návrhů se protáhlo až do ledna následujícího roku. Dá se říci, že prezidentova snaha byla nepochybně myšlena upřímně, byť některé návrhy by byly v praxi těžko realizovatelné: tak například konání stálých zasedání Federální rady v Bratislavě za účasti předsedy a poslanců ČNR, která měla samozřejmě zůstat v Praze, by jistě narazilo na velké technické potíže. Tak jako o rok dříve, i nyní se ale Havlovy návrhy ukázaly ve Federálním shromáždění jako neprůchodné, byť každý z jiných příčin. Po rozpadu VPN a OF se totiž velmi ztížila pozice vlády ve Federálním shromáždění, která s ohledem na zákaz majorizace bez podpory alespoň

¹ Havel, V.: *Vážení občané...*, s. 118–120.

² Tamtéž, s. 205. Havlův projev viz tamtéž, s. 121–122.

³ Tamtéž, s. 123–132.

některých opozičních poslanců v obou částech Sněmovny národů již nebyla schopna prosazovat ústavní zákony. Pokud šlo o samotného Václava Havla, i když byla jeho popularita i na Slovensku stále ještě poměrně značná, u HZDS, nemluvě již o SNS, nebyl populární: obě strany mu vyčítaly, že není nadstranickým prezidentem, ale že se angažuje na Slovensku ve prospěch VPN. Podpora poslanců uvedených stran pro Havlův návrh na možnost rozpuštění Federálního shromáždění prezidentem či zřízení Federální rady, která by nahradila Sněmovnu národů, proto nepřicházela v úvahu. SNS i HZDS byly kromě toho připraveny nepřipustit možnost vypsání referenda prezidentem bez souhlasu parlamentu, protože v takovém případě by k referendu skutečně došlo a ukázalo by se, že většina občanů obou republik stále trvá na společném státě. Myšlenka ratifikace federální ústavy národními radami, která vycházela vstříc slovenskému požadavku, se nelíbila slovenským separatistům, protože se pro ně za ní skrývalo nebezpečí udržení společného státu, ale nadšení jí nebyli ani čeští pravicoví poslanci z ODS, KDS a ODA, kteří v ní viděli posun směrem ke konfederaci. Nápad přechodně vládnout pomocí prezidentských dekretů se nezamlouval poslancům bez rozdílu jejich stranické příslušnosti vůbec. 21. ledna 1992 neprošly ve FS Havlovy návrhy na ratifikaci ústavy národními radami a na referendum vypsané přímo prezidentem. Návrh na zřízení Federální rady a jednokomorového Federálního shromáždění stáhl 22. ledna sám prezident. 28. ledna pak Federální shromáždění zamítlo i poslední návrh, aby mohl prezident rozpouštět ve stanovených případech parlament.¹ Vývoj směřoval k politické krizi.

OTÁZKA MORAVY A SLEZSKA

Tak jako v roce 1968, i v letech 1989–1992 komplikovala státoprávní jednání i otázka postavení Moravy a Slezska. Již v prosinci 1989 byla obnovena Společnost pro Moravu a Slezsko (SMS) Boleslava Bárty. V únoru 1990 se v Brně a v Olomouci konala shromáždění požadující rehabilitaci zvláštního postavení Moravy s následnými debátami a diskusemi s veřejností.² Sněm SMS, který se sešel 1. dubna 1990 v Kroměříži, se rozhodl přetvořit se v novou organizaci s názvem „Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko“ a vystoupit samostatně ve volbách.³ Sněm zároveň přijal zvláštní deklaraci požadující vytvoření samosprávných celků „tj. zemí Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska (s jejich národními či etnickými pospolitostmi), sjednocených ve společný československý stát na spolkovém principu“.⁴ Zástupci HSD-SMS jednali již 2. dubna 1990 v Bratislavě se členem sekretariátu VPN Jurajem Flámkem a představitelem KDH Dr. P. Šulkou. Šulka rozhodně vyvrátil tvrzení, že KDH je proti samosprávě Moravy, avšak vyhradil si tři týdny na definitivní odpověď.⁵ Zároveň SMS vyvíjela tlak na FS a ČNR, aby obnovila zemské zřízení. V tom dosáhla částečného úspěchu, když v květnu 1990 přijalo Federální

¹ Kraus, M. – Stanger, A.: *Irreconcilable Differences?* London-Boulder-New York – Oxford, 1999, s. 320.

² Můj rozhovor s Alenou Ovčáčikovou 2. 2. 2001.

³ *Informační bulletin SMS*, č. 3, s. 1.

⁴ *Moravkoslezská deklarace*, s. 1. Údaje z této podkapitoly byly čerpány ze soukromého archivu PhDr. Aleny Ovčáčikové, v letech 1990–1992 poslankyně FS za HSD-SMS, které touto cestou děkuji.

⁵ *Moravia, Informační zpravodaj SMS*, 4. 4. 1990 (č. 4), s. 3.

shromáždění usnesení, odsuzující zrušení zemí při správní reformě z roku 1949 a vyzývající k nápravě. Obdobné usnesení přijala 15. května 1990 i ČNR. Jak již víme, HSD-SMS v červnových volbách celkem uspělo a dostalo se jak do ČNR, tak i do FS. HSD-SMS uzavřelo dohodu s OF a vstoupilo do české vlády Petra Pitharta, kde získalo ministerstvo kontroly. To byl vrchol úspěchu. Protože HSD-SMS nebylo spokojené s politikou OF ve věci Moravy, bylo již 20. října 1990 na sněmu v Kroměříži jednáno o odchodu z vlády. 2. kroměřížský sněm také vyslovil požadavek, aby ČNR urychleně přijala zákon o zemském zřízení.¹ Vystoupení z vlády bylo na sněmu 6. ledna 1991 potvrzeno, i když ministr kontroly Bohumil Tichý, delegovaný za HSD-SMS, odmítal podat demisi.² O zemském uspořádání uvažovali údajně i moravští lidovci, kteří v této věci jednali s Františkem Mikloškem.³

Vztah české společnosti k moravské otázce byl většinou negativní – Češi z Čech většinou neviděli důvod, proč by Morava měla mít nějaké zvláštní postavení, ti obyvatelé Moravy, kteří se považovali za Čechy, neměli zpravidla námitky proti návrhům na návrat k zemskému zřízení, ale celou věc chápali čistě jako záležitost organizace státní správy a samosprávy. Myšlenky HSD-SMS podporovali občané žijící na Moravě mající silné moravské zemské cítění, anebo ti, kteří se považovali za Moravany v národním smyslu, tedy za národ odlišný od Čechů. Slovenský postoj byl komplikovanější.

Návrhy na trojfederaci, spolkové uspořádání apod. všechny slovenské politické směry zásadně odmítaly jako pokus o českou majorizaci ve společném státě. Na druhé straně ale právě slovenští separatisté často rozlišovali Moravany od Čechů a objevovala se u nich občas představa, že Moravané mají větší pochopení pro slovenské požadavky. Tento názor byl starého data. Exilový neofudácký historik František Vnuk, který v letech 1946–1948 studoval v Ostravě, například tvrdí, že moravští studenti při diskusích o válečném slovenském státu nevystupovali tak nekompromisně jako studenti čeští.⁴ Tato otázka by vyžadovala speciální výzkum, stejně jako celá problematika moravanství, moravismu a existence separátní moravské identity.

Příležitost k prosazení svých cílů vidělo HSD-SMS především v létě 1990, kdy se projednával ústavní zákon o zkrácení volebního období národních výborů. Národní výbory, jako základ státní moci a správy

Návrh Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko na zemské zřízení (1990)

¹ *Lidové noviny*, 22. 10. 1990, s. 1–2.

² *Moravskoslezská orlice*, č. 2/1991 (bez data), *Mladá fronta Dnes*, 18. 1. 1991, *Slovenský národ*, 25. 1. 1991, s. 4.

³ Tuto informaci mně poskytl Milan Zemko, který tvrdí, že se konaly dvě schůzky, jedna za jeho přítomnosti v Brně. Datum si nepamatuje. (Zemkův posudek k prvnímu vydání této knihy z roku 2002, osobní archiv).

⁴ Repka, V.: *Rozhovory z dial'ky*. Matica slovenská, Martin 2000, s. 233.

a čistě teoreticky rovněž samosprávy v poválečném a pak pounorovém Československu, byly částečně rekonstruovány hned na počátku roku 1990.¹ Nyní měly být vůbec zrušeny, takže jejich volební období končilo k 31. prosinci 1990. Státní správa a samospráva měly být od sebe odděleny. Dosavadní krajské národní výbory se rušily bez náhrady, byť kraje jako organizační jednotky nadále zůstávaly v oblasti soudnictví a policejní správy. Okresní národní výbory měly nahradit okresní úřady jako úřady státní správy, na úrovni měst a obcí se počítalo se zřízením obecních a městských zastupitelstev jako orgánů samosprávy.² Možnost vzniku samosprávných složek rovněž na úrovni okresů zůstala otevřená. Ve skutečnosti zákon neposiloval samosprávu, jak tvrdilo oficiální stanovisko vlády, ale vedl naopak k jejímu silnému omezení. Pochybnosti také vzbuzovalo vyřazení krajů jako samosprávných jednotek i mezistupňů státní právy mezi vládou republiky a okresem. Bárta se pokusil využít administrativní reformy k prosazení zemské samosprávy a v tomto smyslu podala skupina poslanců jeho klubu pozměňovací návrh.³ V diskusi, která se rozpoutala, se proti Bártovi postavili především poslanci OF a VPN, avšak dostalo se mu překvapivě podpory ze strany SNS.⁴ Nakonec byl Bártův návrh zamítnut a Federální shromáždění schválilo 18. července ústavní zákon v původním znění.⁵

Záležitost postavení Moravy a Slezska uvázla na mrtvém bodě, neboť ani česká, ani slovenská vláda nepřipustila, aby při česko-slovenských jednáních byla přítomna ještě i zvláštní moravská reprezentace. HSD-SMS se nicméně zúčastnilo těch státoprávních jednání, kterých se zúčastňovaly politické strany. Stalo se tak koncem května 1991 v Budmericích na Slovensku. Zde náhle 31. května 1991 zemřel během jednání předseda HSD-SMS Boleslav Bárta, čímž hnutí přišlo o svou výraznou osobnost.⁶ Novým předsedou hnutí se stal poslanec ČNR Jan Kryčér. Ten vytvořil z různých osobností Moravsko-slezskou radu, která měla být reprezentativním orgánem pro Moravu a Slezsko.⁷ Kryčér nebyl schopen udržet jednotu hnutí. V HSD-SMS se rozhořel vnitrostranický frakční boj,⁸ hnutí se začalo štěpit. Parlamentní klub se rozdělil na dvě části, označované jako HSD-SMS I. a II.

S „moravskou kartou“ nepřímou hrály různé politické strany. Na Slovensku to byly SNS a HZDS, jejichž postoj k moravským iniciativám byl poněkud rozporný. Z širšího hlediska spolupráce nebyla možná, protože postavení Moravy na stejnou úroveň se Slovenskem by znamenalo opuštění myšlenky národní státnosti. Tehdejší tajemník poslaneckého klubu SNS ve Federálním shromáždění Jozef Šedovič o tom později řekl: „Pre nás boli [moravisté] nepoužiteľní, lebo moravské iniciatívy trvali na spolkovom usporiadaní a patrili k najhorlivejším obhajcom spoločného štátu.“⁹ Na druhej strane SNS a HZDS viděly v moravských iniciativách vhodný prostriedek, jak oslabit českou politickou reprezentaci. Již při schůzce zástupců moravských politických

¹ Úst. zák. č. 14/1990 Sb., úst. zák. SNR č. 6/1990 Sb.

² Zák. ČNR č. 425/1990 Sb., zák. SNR č. 472/1990 Sb.

³ AP ČR, FS, VI. vol. obd., Zpráva o 5. společné schůzi SL a SN, 18. 7. 1990, s. 27–33.

⁴ Tamtéž, s. 36, 46.

⁵ Úst. zák. č. 294/1990 Sb.

⁶ *Moravkoslezská orlice*, č. 21/1991.

⁷ Podle A. Ovčáčíkové se Jan Kryčér stal předsedou 8. 6. 1991. Můj rozhovor s A. Ovčáčíkovou 2. 2. 2001.

⁸ *Český deník*, 27. 12. 1991, s. 3.

⁹ Rozhovor s Jozefem Šedovičem v Nitře 9. 4. 2001.

stran a hnutí jednajících v Brně počátkem února 1991 o přípravě moravsko-slezské ústavy bylo rozhodnuto navázat spojení s vhodnými politickými subjekty v Čechách i na Slovensku.¹ Poslanci SNS a HSD-SMS, stejně jako HZDS a HSD-SMS občas ve Federálním shromáždění účelově spolupracovali.² 4. října 1991 vyjednávala delegace HZDS vedená místopředsedou Milanem Kňazkem v Brně s předsedou HSD-SMS Janem Kryčerem. HZDS uznalo nedávno vytvořenou Moravsko-slezskou radu za politický subjekt reprezentující Moravu a Slezsko a slíbilo, že bude prosazovat její účast na slovensko-českých jednáních.³

Na základě setkání Kryčera s Kňazkem se uskutečnilo v Praze neoficiální jednání o společném postupu HZDS a HSD-SMS ve Federálním shromáždění. Vladimír Mečiar se přímo nezúčastnil, ale pověřil vyjednáváním Ivana Láluhu. Za HSD-SMS se zúčastnili poslanci FS Alena Ovčačiková a Vladimír Váňa. Podle Aleny Ovčačikové se HZDS snažilo získat podporu poslanců HSD-SMS pro svou myšlenku konfederace a na oplátku nabízelo pomoc při prosazení zvláštního postavení Moravy. Je ovšem sporné, do jaké míry byla ze strany HZDS celá věc míněna vážně. K žádné konkrétní spolupráci nakonec nedošlo.⁴ HZDS bylo ostatně v té době v opozici a nevedlo tedy přímo žádná jednání s vládou České republiky, takže jakákoliv užší spolupráce přicházela v úvahu až po nových volbách.

Moravská otázka se znovu dostala do FS v souvislosti s již vzpomínaným zákonem o referendu a po marných pokusech poslanců zformulovat příslušnou otázku pro voliče. 13. listopadu 1991 podal poslanecký klub HSD-SMS II. návrh, aby byli voliči v samostatné otázce dotázáni, zda jsou „pro vícečlenný společný stát tvořený nejméně třemi samosprávnými a rovnoprávnými subjekty při respektování historických hranic jednotlivých zemí před jejich zrušením dne 1. 1. 1949“.⁵ Jak se dalo čekat, jak česká, tak i slovenská většina návrh zamítla. Jak již víme, referendum nakonec vůbec vypsáno nebylo, a tím se i otázka plebiscitního hlasování o postavení Moravy stala bezpředmětnou.

Na české politické scéně se občas objevovaly pokusy získat hlasy voličů HSD-SMS zejména u Občanského hnutí.⁶ Obdobné pokusy se objevily u Československé sociální demokracie (ČSSD), která se poté, co k ní přešlo několik poslanců z Občanského fóra, stala parlamentní stranou.⁷ Ve vztahu ke slovenské reprezentaci VPN-DS-KDH pak česká strana činila i opatrné a nesmělé pokusy řešit státoprávní uspořádání na územním a občanském, nikoliv národním principu. Tento pokus, který známe již z roku 1968, neuspěl. Slovenské federalistické strany žádaly, aby otázka Moravy nebyla zatahována do česko-slovenských jednání, ale aby byla řešena v rámci České republiky, a tento požadavek, rovněž známý již z roku 1968, také prosadily. Nakonec se moravská otázka na česko-slovenská jednání vůbec nedostala.

¹ *Národní obroda*, 12. 2. 1991, s. 1.

² Reprodukují na základě rozhovoru s Alenou Ovčačikovou v Kroměříži 10. 7. 1993.

³ Osobní archiv Aleny Ovčačikové, kopie faxu s návrhem komuniké z jednání z 4. 10. 1991.

⁴ Tyto informace mně poskytla Alena Ovčačiková při rozhovoru 2. 2. 2001. Podle jejího tvrzení jednal Jan Kryčer bez souhlasu vedení HSD-SMS. Vedle Ivana Láluhy se jednání zúčastnili ještě asi čtyři poslanci HZDS, avšak jejich jména si již konkrétně nepamatuje. A. Ovčačiková rovněž nebyla schopna uvést přesné datum jednání.

⁵ Strojopisný návrh, osobní archiv A. Ovčačikové.

⁶ *Hanácké noviny*, 10. 4. 1991.

⁷ Rychlík, II., dok. 34, s. 516–518.

Po neúspěchu HSD-SMS v parlamentu se moravské iniciativy dále dělily. Moravské iniciativy vlastně ani dříve nebyly jednotné. Vedle HSD-SMS vznikla postupně Moravská národní strana (MNS), žádající zvláštní postavení Moravy nikoliv na územním, ale na národnostním principu.¹ Předseda MNS Ivan Dřímál navrhol, aby česká, moravská (moravskoslezská) a slovenská reprezentace uzavřely státní smlouvu.² MNS našla velmi brzy cestu k SNS a HZDS, které byly ochotny ji omezeně a nepřímou podporovat: přípravný výbor MNS již v létě 1990 veřejně poděkoval „všem slovenským poslancům za citlivý přístup k otázkám Moravy“.³ MNS se stala parlamentní stranou, když do ní počátkem února vstoupila poslankyně FS za HSD-SMS Alena Ovčáčiková.⁴ Význam této strany byl však minimální.

OBČANSKÉ INICIATIVY ZA A PROTI ČESKOSLOVENSKU

Vývoj česko-slovenských vztahů nelze samozřejmě redukovat jen na politická vyjednávání mezi českou a slovenskou politickou reprezentací. Jeho neoddelitelnou součástí je rovněž rozbor postojů české a slovenské společnosti, které se projevovaly především prostřednictvím občanských iniciativ.

INICIATIVA ZA ZVRCHOVANÉ SLOVENSKO Pojem „svrchovanost“ (slovensky „zvrchovanost“) je překladem pojmu „suverenita“, přičemž oba tyto pojmy jsou totožné. Rozumí se jí právo státu svobodně rozhodovat o všech záležitostech, které jsou či mohou být předmětem vnitrostátního práva. Svrchovaný stát získává zároveň právo mezinárodně se zavazovat a vstupovat do závazků s jinými státy, přičemž ručí za splnění převzatých závazků. Skutečná svrchovanost je tedy možná jen u samostatného státu. Může se stát, že formálně nezávislý stát není ve skutečnosti svrchovaný, protože jeho vnitřní či zahraniční politika je ovlivňována jiným, silnějším státem pomocí nucených smluv: takováto situace existovala například u válečného slovenského státu, jehož svrchovanost byla ve skutečnosti omezena Německem, anebo u komunistického Československa, kde ji omezoval SSSR. Naproti tomu není možné, aby nějaký státní útvar byl součástí složeného státu (federace) a přitom zůstal zcela suverénní. Část své suverenity totiž v takovém případě přechází právě na tento složený stát.

Už vznik československé federace v roce 1968 vycházel z filozoficko-právní konstrukce o dvou svrchovaných republikách, které dobrovolně delegovaly část svých pravomocí společné česko-slovenské federaci. Suverenita ve federaci byla dělená – náležela částečně republikám a částečně federaci. Republikám ale teoreticky zůstalo právo pravomoci federaci opět odebrat a stát se znovu zcela suverénními státy, tj. získat suverenitu úplnou. Jinak řečeno: i po dobu existence federace měly republiky jakousi „latentní“ svrchovanost, kterou mohly přeměnit ve svrchovanost efektivní vystoupením z federace. Už ústavní právníci připravující v roce 1968 federaci takovouto možnost připouštěli, byť se nakonec z politických důvodů do ústavního

¹ A. Ovčáčiková se později stala tajemnicí Moravsko-slezského informačního centra (MSiC), jehož předsedou byl Josef Pecl z Brna.

² Osobní archiv Aleny Ovčáčikové, MNS-Těze Ústavy Moravskoslezské republiky, 17. 3. 1991.

³ *Slovenský národ*, 15. 9. 1990, s. 3. Z textu vyplývá, že přípravný výbor MNS vznikl 7. 8. 1990.

⁴ Můj rozhovor s Alenou Ovčáčikovou 2. 2. 2001.

zákona č. 143/1968 Sb. výslovně nedostala. Po listopadu 1989 nikdo právo republiky na vystoupení z federace nezpochyboval. V tomto smyslu byla Slovenská republika nepochybně v letech 1990–1992 svrchovaná. Stoupenci „svrchovanosti Slovenska“ ovšem neměli na mysli tuto „latentní“ suverenitu spočívající v právu republiky vystoupit z federace. Pod pojmem „svrchovanost“ rozuměli právo Slovenské republiky řešit si všechny záležitosti samostatně, přičemž ale nějaká forma společného státu s Čechy měla být zachována. Část stoupců takovéto „svrchovanosti“ se zřejmě domnívala, že takovéto řešení je skutečně možné, pro jinou část šlo jen o jiné vyjádření snahy o slovenskou samostatnost. Mečiar dokonce tvrdil, že „svrchovanost“ a „suverenita“ jsou ve slovenštině dva různé pojmy: první se vztahuje ke slovenskému národu, zatímco druhý ke státu jako subjektu mezinárodního práva. Těžko říci, zda Mečiar tuto účelovou konstrukci jako právník vymyslel sám, anebo zda mu ji někdo poradil.¹ Část slovenských politiků ji každopádně přijala a začala tvrdit, že svrchovanost Slovenska je něco jiného, než jeho státní suverenita, a už z toho důvodu nemůže být požadavek svrchovanosti v rozporu s existencí společného státu s Čechy (sic!).

Představa, že Slovensko musí mít vlastní kompetence v ekonomice, byla odvozena z teorií slovenských ekonomů z roku 1968. Jejich myšlenky vedly velmi rychle k představě, že Slovensko musí nejprve získat od federace všechny kompetence a dosáhnout tak svrchovanosti a teprve potom bude možné budovat „zdola“ novou federaci. Prosazení tohoto postupu si vytkla za cíl nově založená iniciativa „Za svrchované Slovensko“.

15. září 1990 byla v týdeníku SNS *Slovenský národ* publikována výzva s názvem *Zvrchovanosť vlastnému národu* odmítající dohody z Trenčianských Teplic a požadující převzetí všech kompetencí republikami. Teprve potom mělo být zahájeno jednání mezi nimi o postoupení společných kompetencí. Prohlášení, podepsané Spolkem slovenské inteligence (SSI) „Korene“ obsahuje tak vlastně substrát pozdějších požadavků iniciativy „Za zvrchované Slovensko“. Ta vznikla o něco později. Podle vzpomínkové publikace *Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko*, vydané v Bratislavě roku 1996, se přípravný výbor iniciativy „Za svrchované Slovensko“ poprvé sešel 23. října 1990² v bratislavské kavárně „Krym“. Tvořili jej docent ústavního práva JUDr. Jaroslav Chovanec, spisovatel Milan Ferko (původním povoláním rovněž právník), ekonom Ing. Marián Tkáč a profesor správního práva JUDr. Michal Gašpar. Text prohlášení již dříve vypracoval Marián Tkáč, za komunismu ředitel odboru státního rozpočtu na slovenském ministerstvu financí a od 19. ledna 1990 náměstek ministra financí SR. Text byl na schůzce dopracován a podepsalo jej asi třicet osob z různých oblastí veřejného života. 27. října byl text publikován nejprve v deníku *Smena* a pak v *Literárném týždenníku*.³ Postupně se k výzvě připojovali další občané, jejichž jména zveřejňoval *Literárny týždenník*.

¹ Kanadský politolog slovenského původu Stanislav Jozef Kirschbaum uvádí, že rozdílné chápání pojmů „zvrchovanost“ a „suverenita“, které jsou podle všech slovníků slovenského jazyka synonymy, se objevilo právě teprve v souvislosti se státoprávními debatami na Slovensku v letech 1990–1992. Neuvádí ale, kdo s takto politicky účelovým rozdělením obou pojmů přišel jako první. Viz: Kirschbaum, S. J.: *A History of Slovakia. The Struggle for Survival*. 2. ed., Palgrave, Macmillan, New York 2005, s. 263.

² Toto datum je uvedeno rovněž v dataci dokumentu ve sbírce Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti (DSNIŠ), II., Bratislava 1998, dok. 308, s. 564 a v edici *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod*, dok. 29, s. 125.

³ *Zvrchované Slovensko*. Zborník dokumentov. Bratislava 1996, s. 8–9.

NOVÝ SLOVÁK

ZA OSUD NÁRODA JE ZODPOVEDNÝ NÁROD SÁM

ROČNÍKI. / 11 / 90

TÝŽDEŇ 46.

CENA 2 KORUNY

Nepodporím NOVU TOTALITU

Pri sledovaní televíznej relácie "Fragmenty týchto dní" na 5.1 dňa 30. 10. 1990 mi celý čas behal mráz po chrbte. Polícia silne pripomínala rovnaký scenár komunistov pri štvarej kampani proti signatárom Charty 77. Tak isto ako vtedy, aj teraz sa zámerne vytváral dojem, že celý rozumný slovenský národ stojí na strane koalície, s podčiarknutím dojemnej jednoty novodobých funkcionárov študentského hnutia.

Redakcia sa obrátne snaží dostať do ústých mladých hľadokárov otázku, či vedia, aký je rozdiel medzi tzv. koalíčným a matičným návrhom o uzákonení slovenského jazyka, vyberá si tých najmladších (deti) z neustále rezonujúcim podtextom ich zmanipulovania. Úplne sa vynecháva informácia o tom, že práve tieto deti už lekári poslali domov. Väčmi mi to pripomínalo relácie odvysielané v televízii po 17. novembri 1990 ešte pred národným štrajkom. Ale práve títo mladí ľudia rozkošali istotu komunistov a položili ich na lopatky heslom "my nie sme deti".

Začal som si predstavovať ďalší vývoj na Slovensku: Demokraticky zvolený parlament demokraticky schválil novú trestnú zbraň a zaviedol trestný čin poburovania, "aby mohli byť po-

NIET KAM USTÚPIŤ

V BUDÚCOM ČÍSLE

Stredočeský EXPRES priniesol na svojich stranách článok "Senzáční odnatení udalosti 17. listopadu", ktorý spôsobil veľký rozruch. V tlačí, rozhlase a televízii sa k nemu zaujmajú vyhlásenia, ktorými sa dostáva prokurátura, čo, pochopiteľne, vyvoláva zvedavosť aj na Slovensku, lebo ľudia nič o ňom dokopy nevedia. Naši čitatelia sa sťažujú, že podobne to bolo

aj vlni s podpisovou akciou "Několik vět". Vtedy organizácie i jednotlivci dávali k nej stanoviská, ale vlastne nikto nevedel, o čo ide. Preto sme sa rozhodli v najbližšom, 12. čísle Nového Slováka prebrať článok zo Stredočeského EXPRESU v pôvodnom znení a tak predieť zbytočným fámam a dohadom.

Redakcia

Odštartovalo keťasenie s majetkom národa?

Čo by som urobil, keby som mal 223 miliónov
• V Piešťanoch rozdeľujú pozemky • Keď sú výhodnejšie naše ceny, ako svetové • Čuriné splynutie rozumu a ducha • Keď investovať, tak do pekárni

(pokračovanie z prechádzajúceho čísla)

SVOJZRÁZNA UDALOSŤ

Prevod majetku, je tak trochu

Titulní stránka novin *Nový Slováč* z roku 1990 s karikatúrou čelného predstaviteľa slovenského disentu Františka Mikloška. *Nový Slováč* i typografickou úpravou navazoval na niekdajší denník *Slovák* vydávaný pred vojnou a za vojny Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou.

Manifest stoupenců svrchovanosti, nazvaný „61 kroků k slovenské identitě“, sice nikde nehovořil o samostatném Slovensku, nicméně splnění jeho požadavků jeho existenci nutně předpokládalo. Protože česká politika jasně a opakovaně dávala na vědomí, že osamostatnění Slovenska nehodlá bránit, bude-li takový požadavek zřetelně vysloven, je jasné, že vypuštění požadavku samostatného Slovenska bylo taktickým krokem. Požadavky měly oslovit tu část slovenského obyvatelstva, která žádala sice „společný stát“, ale na „jiných“, „neunitárních“ základech. Požadavky zdánlivě dávaly návod, jakým způsobem tohoto nového „společného státu“ dosáhnout. Hned první bod požadoval „vyhlásit“ svrchovanost zákonů Slovenské národní rady nad zákonmi Federálního zhromaždení, což jinými slovy znamenalo likvidaci federace, protože její orgány by již neměly o čem rozhodovat. Další (2.) bod požadoval přijetí ústavy Slovenské republiky jako demokratického a sociálně spravedlivého státu slovenského národa, tedy mělo jít o ústavu zcela samostatného státu. Následující body požadovaly zřízení samostatných slovenských zastupitelstev v důležitých hlavních

¹ *Slovenský národ*, 17. 11. 1990 (č. 27), s. 6–7, *Nový Slováč*, č. 12/1990, s. 6.

městech světa (11), vznik samostatného emisního centra (16) a republikový orgán pro oblast celnictví (17), budování armády na teritoriálním principu (50) a vydávání vlastních (slovenských) poštovních známek s označením Slovenská republika (60). Některé body se týkaly samostatného členství Slovenska v mezinárodních organizacích (např. v Mezinárodním olympijském výboru – bod 45), další požadovaly propagaci slovenských a velkomoravských osobností.¹

Je celkem pochopitelné, že česká veřejnost manifest odmítla. Průměrného českého občana mohl podobný program nanejvýš utvrdit v přesvědčení, že jakákoliv jednání se slovenskými politiky jsou zbytečná a že jediným řešením je rozdělení státu. Signatáři přitom zdůrazňovali, že iniciativa není namířena proti Čechům. V prosinci 1990, při příležitosti Dne lidských práv, vydala iniciativa zvláštní prohlášení, ve kterém se říká doslova: „Obraciam sa na priateľský národ český a žiadame ho o pochopenie našich túžob, ktoré nie sú namierené proti nikomu a tobôž nemu.“² Jak se však dalo očekávat, žádná pozitivní reakce z české strany nepřišla.

Důležitější bylo, že ani na Slovensku nebyla reakce jednoznačně pozitivní. Při podrobném prostudování všech bodů je zřejmé, že obsah manifestu byl nepřijatelný nejen pro slovenské federalisty a národnostní menšiny, o kterých se vůbec nezmiňoval, ale musel nutně vzbuzovat obavy i u evangelické menšiny: Oddíl G, týkající se církve, totiž požadoval vyhlásit za národní světce vedle Hlinky, Vojtaššáka a Gojdiče také „košické mučedníky“ tj. Marka Križina, Istvána Pongráce a Melchiora Grodzieckého, tři katolické kněze (z nichž ani jeden nebyl Slovák) umučené protestanty 7. září 1619 během povstání Gábora Bethlena v Košicích a prohlášených papežem Piem X. roku 1905 za blahoslavené.³

Proti iniciativě „Zvrchované Slovensko“ vystoupila liberální část VPN s manifestem „Iniciatíva na obranu demokracie“.⁴ Většina slovenských intelektuálů spojená před rokem 1989 nějakým způsobem s disidentským hnutím či opozicí „Zvrchované Slovensko“ odmítla. Federalisté poukazovali na to, že „svrchování“ se rekrutují z někdejší komunistické nomenklatury, což byla ovšem pravda jen částečně. Velmi ostře proti deklaraci vystoupili rektor Komenského univerzity a signatář Charty 77 profesor M. Kusý a Boris Grexa, předseda Studentského parlamentu Slovenska.⁵ Ohlas iniciativy „Zvrchované Slovensko“ zřejmě iniciátory zklamal, protože se ukázalo, že federalismus je na Slovensku silnější, než se na první pohled zdálo. Přes odmítnutí iniciativy „Zvrchované Slovensko“ nicméně celá akce měla svůj politický dopad na další jednání o podobě slovensko-českých vztahů i na vnitropolitický život na Slovensku. Jednání byla doprovázena hlubokým rozkolem ve slovenské společnosti a pokračujícím znechucením na české straně.

Na počátku roku 1991 se k iniciativě „61 kroků k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko“ připojily další organizace: Spoločnosť slovenskej inteligencie *Korene*, Slovenské národnodemokratické hnutie, Štúrova spoločnosť a hnutí Syntéza 90. 14. února 1991 Milan Ferko připravil návrh deklarace o státní suverenitě Slovenské

¹ Tamtéž, s. 11–13.

² *Nový Slovák*, č. 16/1990, s. 1.

³ K svatořečení košických mučedníků skutečně došlo za návštěvy papeže Jana Pavla II. na Slovensku roku 1995. Slovenští evangelíci proti kanonizaci ostře protestovali a označili ji za provokaci.

⁴ *Verejnosť*, 16. 11. 1990, s. 3.

⁵ *Slobodný piatok*, 7. 12. 1990. Cit podle *Zvrchované Slovensko*, Dokumenty, s. 46–47.

republiky. Základní body deklarace byly nejspíše vypracovány ještě předtím, protože s nimi Ferko již dříve vystoupil na veřejné besedě v Prešově, kde je však její účastníci odmítli.¹ Výbor Matice slovenské podle vzpomínek účastníků iniciativu podpořil až 26. února², ačkoliv na původním textu je připojen podpis předsedy MS Jozefa Markuše hned za datem 14. února.³ S platformou svým způsobem sympatizovala národně orientovaná část Strany zelených, jejíž sjezd se sešel v Piešťanech 23.–24. února.⁴ Celý text deklarace byl publikován nejprve 1. března 1991 v *Literárním týždenníku* a pak v dalších dnech i v denním tisku.⁵ 11. března 1991 uspořádala Matica slovenská na náměstí SNP v Bratislavě na podporu svrchovanosti velkou demonstraci, na které její předseda Jozef Markuš prohlásil, že už „dosť bolo tútorstva“, na což dav odpověděl skandováním starého předválečného ľudáckého hesla „dosť bolo Prahy“.⁶ Ovšem ani deklarace neříkala nic o samostatném Slovensku. Naopak: chtěla úmyslně vytvořit zdání, že její přijetí není v rozporu s existencí Československa. Návrh deklarace prohlašoval Slovenskou republiku za suverénní stát (čl. 1) a právo jednat jejím jménem přiznával výlučně Slovenské národní radě (čl. 2). Na území Slovenské republiky měly platit výhradně zákony schválené SNR (čl. 6). Slovenská republika si vytvářela vlastní ozbrojené síly, jiné ozbrojené síly se mohly zdržovat na jejím území jen se souhlasem Slovenské národní rady (čl. 8). Konečně Slovenská republika měla sama svobodně a dobrovolně rozhodnout o svém vstupu do svazku s jinými státy a vystoupení z něho (čl. 10). Zřejmě jako jakýsi „důkaz“ o tom, že deklarace není namířena proti společnému státu, obsahoval text ještě dodatek následujícího znění: „Slovenská republika po vyhlášení svojej zvrchovanosti navrhuje Českej republike uzavrieť štátnu zmluvu o spolupráci v duchu zásad, na ktorých sa obe republiky dohodnú.“⁷

K iniciativě „Za zvrchované Slovensko“ se vyjádřil i Václav Havel. Stalo se tak ve veřejném projevu během jeho návštěvy Bratislavy 14. března 1991. Prezident řekl, že v žádném případě nebrání a nehodlá bránit vzniku slovenského státu, bude-li si to většina obyvatel Slovenska přát. Za tím účelem také předložil Federálnímu shromáždění návrh ústavního zákona o referendu, který se právě projednává ve výborech. Zároveň ale Havel varoval před přijetím deklarace svrchovanosti, protože by zahájila cestu ke zhroucení ústavního pořádku a k chaosu.⁸ Projev neměl větší odezvu, protože byl vzápětí zastíněn ohlasem na již popsané napadení prezidenta účastníky shromáždění k 52. výročí vzniku ľudáckého státu na náměstí SNP. Proti svrchovanosti jako neslučitelné s existencí federálního československého státu se jednoznačně vyjádřili i čelní slovenští politici VPN na federální úrovni Alexander Dubček a Marián Čalfa⁹ –, oba přesvědčení federalisté a stoupenci existence Československa.

¹ *Prešovský večerník*, 13. 2. 1991 (článek *O čo vám ide, pán Ferko?*).

² *Zvrchované Slovensko*, Dokumenty, s. 49.

³ Text deklarace byl odevzdán 5. 3. 1997 do Slovenského národního archívu, jeho xerokopie se nachází v Archivu Politologického ústavu SAV. Tuto kopii jsem měl možnost si prohlédnout 4. 7. 2000, za což děkuji řediteli Politologického kabinetu SAV dr. Pekníkovi.

⁴ ASZS, neuspořádáno, fasc. pošta od SKV 1990–1992.

⁵ *Smena*, 2. 3. 1991, *Pravda*, 4. 3. 1991, *Práca*, 5. 3. 1991, *Nový Slovák*, č. 10/1991, s. 1, 3. Dokument je otištěn v edici *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod*, dok. 38, s. 170–173 s datem 14. 2. 1991, ačkoliv je datován na konci 1. 2. 1990 (viz tamtéž, s. 172).

⁶ Viz vzpomínky Petra Zajace *Päť rokov po. Poločas rozpadu* In: *Domino efekt*, č. 9 (3. 3.–9. 3. 1995), s. 12.

⁷ *Zvrchované Slovensko*, dok. 8., s. 17–18.

⁸ Havel, V.: *Vážení občané ...*, s. 66.

⁹ Kirschbaum, S. J.: *A History of Slovakia*, s. 264–265.

V létě 1991 se propagace iniciativy „Zvrchované Slovensko“ ujala Matica slovenská. Stalo se tak u příležitosti stotřicátého výročí memorandového shromáždění v Turčianském sv. Martině a schválení Memoranda slovenského národa (6.–7. června 1861). Za účasti exilových ľudáckých činitelů a představitelů MS bylo 8. června 1991 uspořádáno veřejné shromáždění, na kterém bylo přečteno II. memorandum národa slovenského. Obsahovalo tři požadavky adresované Slovenské národní radě: bezodkladné přijetí deklaráce o státní suverenitě Slovenské republiky, přijetí ústavy Slovenské republiky jako ústavy suverénního státu a uzavírání samostatných mezinárodních smluv a dohod s cizími státy.¹ Reakce na toto memorandum však nebyla mezi přítomnými jednoznačně pozitivní. Přítomní herci Slovenského národního divadla a martinského divadla Slovenského národního povstání, kteří měli sehrát slavnostní představení, s memorandem nesouhlasili a na protest proti němu odmítli hrát. Ministři vládní většiny za VPN, především místopředseda Martin Porubjak, se od memoranda rovněž distancovali. Celá akce skončila pro Matici slovenskou a ľudáckou emigraci vlastně neúspěšně a ukázala, že i na Slovensku je mnoho lidí, kteří za svou vlast považují celé Československo.

INICIATIVY ZA SPOLOČNÝ ŠTÁT A VÝZVA OBČANŮM Iniciativa „Za společný štát“ byla přirozenou reakcí slovenských federalistů na vystoupení stoupenců svrchovanosti, tj. fakticky stoupenců samostatného Slovenska. Předchůdcem iniciativy „Za společný štát“ byla již zmíněná „Iniciativa na obranu demokracie“² z podzimu 1990, reagující tehdy na manifest „61 kroků k slovenské identitě“.

Iniciátorem vzniku iniciativy byl předseda Hnutí československého porozumění Vlado Čech. Hnutí československého porozumění již 3. března 1991 veřejně odmítlo návrh deklaráce svrchovanosti Slovenska.³ Vlado Čech se rozhodl ukázat české veřejnosti, že i na Slovensku jsou silné pročeskoslovenské síly. Iniciativa vznikla v sobotu 31. srpna 1991⁴ v reakci na zprávy o chystaném projednávání návrhu svrchovanosti Slovenska v SNR. Vlado Čech kontaktoval některé federalisticky orientované slovenské intelektuály. Byli mezi nimi například právní historička z Ústavu státu a práva SAV Katarína Zavacká, režisér Vladimír Strnisko, programátorka Eva Kováčová, bioložka Anastázia Ginterová a další. 23. září svolal Vlado Čech do své pracovny v budově Slovenské pojišťovny další schůzku, na které získala iniciativa konkrétnější podobu. Iniciativa chtěla usilovat o udržení společného státu a vypracovala za tím účelem příslušnou deklaráci. Základem byl text vypracovaný Anastázií Ginterovou a Vladimírem Strniskem. Pod text byly hned shromažďovány první podpisy od veřejně činných lidí.⁵

Text deklaráce „Za společný štát“ otiskl 23. září 1991 týdeník *Kultúrny život*, který se stal jakýmsi neoficiálním orgánem slovenských federalistů. Vlado Čech se úmyslně v iniciativě otevřeně neangažoval, aby nezavdal podnět k tvrzení, že jde o „čechoslo-

¹ DSNIŠ, II. dok. 309, s. 569, též *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod*, dok. 41, s. 181.

² *Verejnosť*, 16. 11. 1990, s. 3.

³ Osobní archiv Evy Kováčové. Jde o reakci HČSP na otištění deklaráce svrchovanosti v deníku *Smena* 2. 3. 1991.

⁴ Dopis Evy Kováčové, která se odvolává na osobní zápisník A. Ginterové. Uloženo v mém osobním archivu.

⁵ Můj rozhovor s Evou Kováčovou v Bratislavě 10. 3. 2001. Přesný počet původních členů iniciativy se mně nepodařilo zjistit. Podle Branislava Líšky (můj rozhovor v Bratislavě 10. 3. 2001) byli přítomni ještě scenárista Stanislav Radič, redaktor Jaroslav Čorba, psycholog Ivan Štúr a publicistka Ota Plávková.

vakistický podnik“. Iniciativu převzali Eva Kováčová, Vladimír Strnisko a Katarína Zavacká, kteří vystupovali jako neoficiální mluvčí. V porovnání s výzvou „Za svrchované Slovensko“ byl text poměrně krátký. Jeho podstatou bylo odmítnutí možnosti, že by SNR měla vyhlásit svrchovanost slovenských zákonů nad federálními a požadavek, aby o případném rozdělení státu rozhodlo výlučně referendum:

My, ktorým záleží na osude Slovenska nemenej ako signatárom výzvy za Zvrchované Slovensko, sme takisto presvedčení, že slovenský národ, ako aj všetci naši občania, má dnes historickú a neopakovateľnú príležitosť: vybudovať slobodný, spoločný demokratický štát.

Vedomí si nenapraviteľných mravných a ekonomických škôd, ktoré by priniesol rozpad ČSFR, odmietame všetky pokusy stavať obyvateľstvo pred hotovú vec a roznečovať národnostné vášne tam, kde ide o presadzovanie osobných ambícií.

Sme dosť zrelí na to, aby sme sa z vývoja okolo nás poučili. Sme dosť rozvážni na to, aby sme vedeli samostatne o sebe uvažovať v duchu slušnosti, ľudskosti a znášanlivosti. Sme dosť mravní na to, aby sme mali odvahu držať sa ústavných, demokratických spôsobov. Konečne máme možnosť trpezlivo hľadať novú podobu spolužitia. Využijme ju.

Občania v slobodných voľbách nikomu nedali hlas na rozbitie nášho spoločného štátu. Preto poslanci Slovenskej národnej rady nemajú mandát rozhodnúť o jeho zániku. Ak sa má rozhodovať o našom osude, rozhodnime v referende.

Naše úsilie o spoločný štát je bojom o demokraciu. Poslanci Slovenskej národnej rady, nepodľahnite politickým manipuláciám, nepodľahnite nátlaku. Nedovoľte, aby sa zopakoval február 1948!

Ze známých osobností slovenského veřejného a kulturního života najdeme mezi signatáři herce Milana Lasicu a Júlia Satinského, dále herečku Božidaru Turzonovou, herečku (a v té době československou velvyslankyni ve Vídni) Magdu Vášáryovou, spisovatele Ľubomíra Feldeka, Martina Bútoru a Milana Šimečku, generálního biskupa ev. a v. církve Pavola Uhorskaie a mnoho dalších.¹ Postupně přišlo do *Kultúrneho života* asi 300 000 podpisů ze Slovenska.² Dá se říci, že podpora byla zhruba stejná jako u iniciativy „Za svrchované Slovensko“.

Asi týden po zahájení iniciativy „Za společný stát“ navštívil představitele iniciativy „Za společný stát“ poradce prezidenta Havla Pavel Tigrid, významný emigrační novinář a publicista, vydavatel revue *Svědectví*, vycházející v komunistickém období v Paříži. Setkání se uskutečnilo v redakci *Kultúrneho života* a zúčastnily se ho Eva Kováčová a Katarína Zavacká. Tigrid projevil zájem o iniciativu a slíbil, že ji podpoří. Místo toho se však rozhodl vydat vlastní výzvu.³ Měla název „Výzva k občanům“, vyslovovala se pro společný stát a požadovala referendum jako jediný legitimní způsob rozdělení ČSFR. Tato výzva získala postupně přes milión podpisů, především ovšem v České republice.

¹ Text iniciativy a podpisy viz *Kultúrny život*, 23. 9. 1991 (č. 39), s. 1, 16.

² Můj rozhovor s Evou Kováčovou v Bratislavě 10. 3. 2001.

³ Můj rozhovor s Evou Kováčovou v Bratislavě 10. 3. 2001. Eva Kováčová se setkání s Tigridem zúčastnila.

KULTÚRNY ŽIVOT

39

Ročník XXV.

23. septembra 1991

Cena 4 Kčs

K demokraticky zmýšľajúcim občanom Za spoločný štát

My, ktorým záleží na osude Slovenska nemenej ako signatárom iniciatívy Za svrchované Slovensko, sme takisto presvedčení, že slovenský národ, ako aj všetci naši občania, má dnes historickú príležitosť: vybudovať slobodný, demokratický štát.

Vedomí si nenapraviteľných mýkych škôd, ktoré by priniesol rovnako všetky pokusy stavať obyčajne a roznečovať národnostné o presadzovanie osobných ambícií.

Sme dosť zrelí na to, aby sme sa poučili. Sme dosť rozvážni na to, aby sme samostatne o sebe uvažovali v dŕskosti a znášanlivosti. Sme dosť mali odvahy držať sa ústavných, sobov. Konečne máme možnosť na podobu spoluzitia. Využime ju.

Občania v slobodných voľbách n rozbitie nášho spoločného štátu. Pskej národnej rady nemajú mandzániku. Ak sa má rozhodovať o n. nime v referende.

Náše úsilie o spoločný štát je bo Poslanci Slovenskej národnej rad tickým manipuláciám, nepodľah

A to už by bol nazaj rozvrat spoločnosti.

KZ: *Prečo si sa vlastne vrátil zo študijného pobytu v Londýne skôr? Nebolo lepšie zostať tam dlhšie a zabudnúť na naše problémy?*

F. G.: Mám problémy rád, nedokážu ma demotivovať alebo odradiť. A okrem toho tak dlho, takmer tri mesiace, som ešte nikdy neboli mimo hry. Zdalo sa mi, že už som v Londýne urobil všetko, čo som urobiť mal. Keď som sa však vracal do Bratislavy, predsa len som mal tak trochu mrázene v chrbte. Vracal som sa do mesta, v ktorom som sa prestal dobre cítiť.

KZ: *Prečo? Kde sa berie tá zloba v ľuďoch, ktorí si ešte nedávno spievali na námestiach o láske?*

F. G.: Predovšetkým si myslím, že veľa ľudí si ovocenými agresívnymi prejavmi kompenzujú mŕdárky z celistvosti kolaborácie s protichádzajúcim režimom. Nie je ich málo, veď koľko ľudí sa postavilo jasne a otvorene proti komunistickej moci? V novembri mohli ľudia ísť za zločin, a teraz vylicenzovali. Potrebujú svoju revolúciu. Keďže občianska už prebehla, vymysleli si národnú. Vymôť sa s pocitom, že som bol zalezený, keď sa menila spoločnosť, to nie je príjemný pocit. Potrebujú si ho znovu osvojiť. *Rozstiel sa*

Výzvu doteraz podpísali: **Milan Lasica**, herec, **Ladislav Kováč**, vedecký pracovník, **Pavel Vilikovský**, spisovateľ, **Božidara Turzonovová**, herečka, **Martin Porubjak**, dramaturg, **Martin Bútora**, spisovateľ, **Tomáš Janovic**, spisovateľ, **Oľga Ovečková**, právnička, **Milan Hejný**, matematik, **Karol Kállay**, fotograf, **Ľubomír Feldek**, spisovateľ, **Magda Vášárová**.

Titulní list týdeníku *Kultúrny život* z 23. 9. 1991 s textem výzvy „Za společný štát“.

Na fotografii Fedor Gál, v roce 1990 čelný představitel Veřejnosti proti násilí.

Iniciativa „Za společný štát“ měla obsahově velmi blízko k iniciativě „Výzva občanům“, avšak Tigridův postup nebyl taktický. Ačkoliv totiž časově vznikla „Výzva občanům“ až po iniciativě „Za společný štát“ v Bratislavě, a nešlo o její odnož, rozsah a podpora médií v ČR pro Tigridovu výzvu brzy zastínily význam iniciativy „Za společný štát“. Zatímco iniciativa „Za společný štát“ byla čistě slovenská, „Výzva k občanům“ vznikla v Praze a byla především záležitostí českou. Tím byl zmařen původní záměr jejích signatářů – ukázat Čechům, že na Slovensku nejsou jen stoupci svrchovanosti. Kromě toho zastánci „svrchovanosti“ existence pražské Tigridovy iniciativy ihned využili k tomu, aby označili iniciativu „Za společný štát“ za

„akci Prahy“, anebo přímo lidí kolem prezidenta Václava Havla. Do dezinformační kampaně se zapojila Slovenská televize, ale také provládní denník *Národná obroda*. Proti tomu občanská iniciativa „Za spoločný štát“ protestovala nejprve v prohlášení z 23. září 1991.¹ Ve společném prohlášení obou iniciativ z 24. září 1991 se říká: „Iniciativa Za spoločný štát vznikla z obáv tisícov občanov Slovenska o spoločnú vlasť. Iniciativa Výzva občanov vznikla ako odozva na ňu.“²

Rovněž iniciativa „Za spoločný štát“ se rozhodla podpořit požadavek referenda petiční podpisovou akcí. Z podnětu slovenské organizace Československé strany socialistické se v Bratislavě uskutečnila 26. září 1991 porada zástupců iniciativy a politických subjektů ze Slovenské a České republiky. Ze Slovenska se zúčastnili zástupci Spoluzitia (Együttélés), Hnutí čs. porozumění, Občanské strany Slovenska, Kresťanskodemokratické strany Slovenska, Koalice na podporu radikální ekonomické reformy v zemědělství, Fóra poľnohospodárov Slovenska a Fóra poľnohospodárov okresu Trnava, jako pozorovatelé dále Strana zelených na Slovensku, VPN a Maďarské nezávislé iniciativy. Z ČR se zúčastnila ČSS, Zemědělská strana, Strana zelených, ČSSD, Hnutí zemědělců a HSD-SMS. Účastníci se shodli, že jejich programem je společný stát. Referendum mělo být krajním řešením, a pro ně navrhli účastníci i otázku: „Ste za spoločný demokratický štát občanov dnešnej ČSFR, ktorý zaručí právo našich národov, národností a historických regiónov na samosprávnny a slobodný rozvoj?“³ Druhý den požádala iniciativa „Za spoločný štát“ Československou tiskovou kancelář o zveřejnění oznámení, že bude zahájena podpisová akce za vypsání referenda o státoprávním uspořádání.⁴

27. září 1991 formulovala iniciativa „Za spoločný štát“ své cíle do šesti bodů: zachování občanství společného státu, zachování volného pohybu po celém území státu, zachování společné obrany společného státu, zachování mezinárodní autority společného státu, zachování kulturních vazeb mezi Čechy a Slováky, zachování jednotného sociálního zabezpečení. Kromě toho dokument obsahuje preambuli požadující vypsání referenda o další existenci Československa a odmítající možnost rozdělení státu proti vůli většiny jeho občanů. O konkrétním státoprávním uspořádání se však iniciativa nezmiňovala, a dokonce výslovně zdůrazňovala, že žádné nechce konkrétně navrhopat.⁵

Představitelé iniciativy „Za spoločný štát“ se 3. října 1991 opět sešli v Bratislavě. Konstatovali, že počet podpisů neustále roste, a proto se rozhodli odevzdat podpisové archy následující den – 4. října – představitelům Federálního shromáždění.⁶ 9. listopadu konstatovala iniciativa „Za spoločný štát“, že počet podpisů pod výzvou již překročil 100 000. Rozhodla se proto svolat na 30. října 1991 – den výročí Martinské deklaraace z roku 1918 – velký mítink do Domu odborových svazů v Bratislavě.⁷ Ten nakonec vyzněl jako odmítavá reakce stoupenců federalistů na „vajíčkovou demonstraci“

¹ Osobní archiv Evy Kováčové, Stanovisko občianskej iniciatívy „Za spoločný štát“ 23. 9. 1991.

² Osobní archiv Evy Kováčové (Bratislava), Spoločné vyhlásenie iniciatív „Za spoločný štát“ a „Výzva občanaov“. Publikované v Rychlík, J.: *Rozpad Československa*, dok. 6, s. 383–384.

³ Osobní archiv Evy Kováčové, „Vyhlásenie“, bez data.

⁴ Osobní archiv Evy Kováčové, dopis iniciatívy Za spoločný štát ČTK z 27. 9. 1991.

⁵ Osobní archiv Evy Kováčové, Ciele iniciatívy Za spoločný štát.

⁶ Osobní archiv Evy Kováčové (Bratislava), Stanovisko občianskej iniciatívy „Za spoločný štát“.

⁷ Osobní archiv Evy Kováčové, výzva „Milí priatelia“, 9. 11. 1991.

28. října, o které je řeč dále.¹ Prezident Havel jinak při návštěvě Bratislavy přijal signatáře iniciativy „Za společný štát“ a poděkoval jim.²

Je dost těžké posoudit, do jaké míry bylo vystoupení Pavla Tigrida a jeho výzvy ve stejné době, kdy vznikla iniciativa „Za společný štát“, vhodné. Tigridova vystoupení na Slovensku se ukázala jako kontraproduktivní a spíše nahrávala separatistům, jak se konstatuje v dopise iniciativy „Za společný štát“ prezidentu Havlovi z 19. prosince 1991.³ 18. prosince se iniciativa „Za společný štát“ obrátila zvláštním dopisem na Pavla Tigrida, aby mu objasnila svoje postoje. V dopise se konstatuje, že vyhlášení zvláštní iniciativy „Výzva k občanům“ bylo taktickou chybou, lepší by bylo, kdyby se čeští občané připojili k výzvě „Za společný štát“.⁴

3. února 1992 iniciativa „Za společný štát“ poděkovala ve zvláštním prohlášení všem sympatizantům za jejich podpisy a podporu, které přispěly k tomu, „že na Slovensku zatiaľ neprevládli sily, ktoré sa usilujú rozbiť spoločnú vlasť Čechov a Slovákov.“ Dokument zároveň upozorňoval na to, že se separatistické síly nevzdaly, a protože jsou si vědomy, že nemají jednoznačnou podporu obyvatel Slovenska „zastierajú svoj skutočný cieľ heslami o zvrchovanosti, konfederácii, medzinárodno-právnej subjektivite a ústave Slovenskej republiky ako suverénneho štátu.“ Dokument doporučoval, aby stoupenci iniciativy odevzdali v nadcházejících volbách své hlasy těm stranám, které mají ve svém programu jednoznačně zachování Československa.⁵

I když podle počtu podpisů byla iniciativa „Za společný štát“ přibližně stejně početná jako iniciativa „Za svrchované Slovensko“, chyběla jí dostatečná průbojnost a dynamika. Zatímco „svrchování“ mohli působit na lidské emoce, iniciativa „Za společný štát“ byla v psychologické nevýhodě. Nemohla organizovat velké mítinky, ale musela spoléhat na racionální argumenty. Jejím programem bylo totiž vlastně udržení funkční federace, tedy *statu quo*, který většině Slováků nevyhovoval. Naproti tomu iniciativa „Za zvrchované Slovensko“ dávala návod (byť pouze zdánlivě) na spojení výhod samostatného státu se společným státem, což bylo pro mnoho Slováků přitažlivé.

Některí protagonisté iniciativy „Za společný štát“ (Eva Kováčová, Katarína Zavacká, Egon Lánský, ale také Vlado Čech z HČSP) se v březnu 1992 angažovali při založení nového politického hnutí, či spíše přesněji volebního sdružení pro nadcházející volby „Demokraté '92 – za společný štát“. **Smyslem tohoto volebního uskupení bylo shromáždit všechny profederální a pročeskoslovenské síly na Slovensku, které požadovaly existenci Československa jako jednotného a jediného státu s jedinou mezinárodněprávní subjektivitou.**

¹ Můj rozhovor s Evou Kováčovou a Branislavem Liškou v Bratislavě 10. 3. 2001.

² Jak již bylo napsáno v úvodu v části hodnotící dosavadní literaturu a prameny, Václav Havel na existenci iniciativy „Za společný štát“ později úplně zapomněl a tvrdil, že na obranu společného státu nikdo nevystupoval – Havel, V.: *Prosím stručně*, s. 71.

³ Osobní archiv Evy Kováčové, dopis iniciativy prezidentu Havlovi (xerokopie). Publikované v Rychlík, J.: *Rozpad Československa*, dok. 16, s. 405.

⁴ Tamtéž, dok. 15, s. 403–404.

⁵ Osobní archiv Evy Kováčové, dokument „Vážená priateľka, vážený priateľ“ – 3. 2. 1992.

Jmenný rejstřík

- Adamec, Ladislav 53, 68–70, 72, 87–89,
91, 92, 94–97, 120, 271
Albright, Madeleine 248
Alnér, Juraj 160
Andel, Marián 119, 157, 230
Anderka, A. 278
Andrejčák, Imrich 309, 312
Aszmongyi, Jozef 324
Bačinský, Štefan 316
Bahyl, Pavol 41
Bakšay, Jozef 135
Ballek, Ladislav 71
Baluch, Jacek 9, 311
Barányi, Eduard 214
Barčák, Andrej 41
Bárta, Boleslav 190, 197, 199
Barták, L. 216
Bartoška, Jiří 111
Bartončík, Josef 102, 130, 132
Battěk, Rudolf 61, 114, 299
Baudyš, Antonín 309, 347
Bešeňovský, Ludovít 126
Belcák, Jozef 176
Benda, Marek 175, 360
Benda, Václav 58, 60, 107, 115, 182, 322,
323, 327, 360
Beneš, Edvard 29, 33, 67, 111, 219, 287,
291, 292, 327
Beniač, Peter 350
Beňo, Mikuláš 42, 70
Bernahauser, Jozef 288
Bethlen, Gábor 204
Bielik, Miroslav 122, 247
Biľak, Vasil 41–43, 68–70
Blažej, Anton 97, 98
Bobák, Ján 74, 288
Boguszak, Jiří 53, 107
Böhm, Emanuel 65
Böhm, Tibor 287
Borák, Josef 31, 350
Bratinka, Pavel 114, 317
Braxátor, František 65–67
Brázda, Andrej, mladší 123
Brňák, Petr 131, 138, 152, 157
Budaj, Ján 65, 84, 88, 96, 97, 105, 107,
108, 110, 124, 130, 131, 139, 186
Burešová, Dagmar 20, 150, 178, 183, 188,
191, 226, 230, 235–237, 174
Bútor, Martin 19, 88, 107, 108, 207, 368
Buzalka, Michal 284
Bystrický, L. 349
Ceașescu, Nicolae 31
Cibuľa, Igor 238
Císař, Čestmír 97
Colotka, Peter 39, 41, 42, 68, 70, 95
Csáky, Pál 313
Cuhra, J. 16, 56, 278
Cuper, Ján 326
Čalfa, Marián 72, 73, 76, 89, 90, 95, 96,
101–103, 105, 106, 120, 123, 124, 134,
139, 150, 157, 163, 171–173, 187, 205,
219, 228, 232, 236, 269, 272, 332
Čapek, Vratislav 264
Čarnogurský, Ivan 125, 233
Čarnogurský, Ján 9, 17, 20, 21, 55, 58–60,
77, 88, 90, 93, 95, 102, 112, 113, 115,
118, 125, 134, 139, 149, 159, 160, 166,
171, 173, 174, 176, 178, 185–188,
218–221, 229–231, 233–235, 237, 246,
272, 273, 288, 289, 297, 301, 306, 313,
332, 333, 397
Čarnogurský, Pavol 125, 288
Čečetka, Vladimír 183
Čech, Vladimír (Vlado) 9, 56, 105, 116,
117, 158, 191, 206, 210, 369, 371
Čechová, Soňa 369
Čejka, Jaroslav 86
Čelko, Vojtěch 35, 112

- Čermák, Petr 302, 309
 Černák, Ludovít 308, 347, 385
 Černík, Oldřich 100
 Čič, Milan 72, 92, 110, 113, 120, 123,
 125, 130, 139, 141, 150, 155, 215, 282,
 304, 309, 312, 328, 346
 Čop, Juraj 310, 311
 Čorba, Jaroslav 206
 Daneš, František 132
 Daněk, Josef 350, 359
 Dejmál, Ivan 116, 138
 Demeš, Pavol 185, 218, 332
 Devátý, Stanislav 278, 316
 Dienstbier, Jiří 21, 106, 183, 216–221,
 247, 271, 272, 294, 332
 Dlouhý, Vladimír 120, 176, 385
 Dobrovský, Luboš 235
 Doležal, Bohumil 77
 Dordová, H. 349
 Dostál, Pavel 323, 349
 Drápela, Jiří 350, 351, 356
 Drnovšek, Janez 244
 Dřímál, Ivan 201
 Dubček, Alexander 60–63, 68, 96–104,
 123–127, 130, 132, 159, 178, 179, 205,
 227, 231, 232, 234, 238, 296, 297, 300,
 308, 352
 Dubníček, Jozef 185
 Dufala, E. 345
 Duray, Miklós 32, 90, 113, 156, 309
 Dvořák, Ladislav 319, 322, 349
 Dymáček, Michael 96
 Dzúr, Martin 41
 Dzurinda, Mikuláš 368, 397
 Džatko, Michal 185
 Ďurčanský, Ferdinand 65
 Ďurica, Milan Stanislav 64, 67, 125, 150,
 185, 216, 288, 290, 308, 397
 Ďurža, Rudolf 255
 Engliš, Alojz 254, 259
 Erban, Evžen 39
 Falbr, Richard 253, 257, 260
 Famíra, Emanuel 36
 Feldek, Lubomír 71, 107, 207
 Ferienc, Ján 74
 Ferko, Milan 202, 204, 205
 Filip, Vojtěch 326
 Filkus, Rudolf 183, 185, 186, 302, 304, 309
 Filšín, G. 216
 Fišera, Ivan, 89, 321, 326, 327, 345, 346,
 349–351
 Flámik, Juraj 107, 157, 161, 183, 197
 Fogaš, Lubomír 312
 Fojtík, Jan 83, 86
 Fraštický, Rudolf 65, 66
 Frieder, Armin 289
 Ftáčnik, Milan 313
 Gajdošík, Milan 253
 Gál, Fedor 21, 83, 92, 107, 148, 154, 155,
 157–159, 161, 164–166, 169–171, 184,
 185, 208, 236
 Gašpar, Michal 202
 Gašparovič, Ivan 287, 308, 312, 314, 316,
 317
 Gawlik, Stanisław 157
 Genscher, Hans-Dietrich 79, 217, 221,
 248
 Ginterová, Anastázia 206
 Gojdič, Pavol 204, 284
 Gorbačov, Michail S. 14, 67, 68, 241, 243
 Gottwald, Klement 29, 38
 Grendel, Lajos 85
 Grexa, Boris 204
 Grodziecki, Melchior 204
 Gross, Stanislav 383, 384
 Gruntorád, Jiří 58
 Gruska, Viliam 121, 122
 Hájek, Miloš 61
 Hajko, Vladimír 261
 Halík, Tomáš 60
 Haman, Josef 69
 Hanák, Jiří 132
 Hanes, Dalibor 68
 Hanzal, Josef 264, 265
 Hanzel, Vladimír 88, 95, 99–101
 Havel, Ivan 107
 Havel, Václav 15, 21, 61, 62, 83, 84, 87,
 88, 91, 92, 95–103, 107, 109, 110, 119,
 124, 125, 127–130, 132–136, 138, 139,
 143, 150, 155, 162, 163, 165, 168–173,
 179, 182–185, 187–193, 195–197, 205,
 207, 209–211, 225–227, 229, 231, 234,
 235, 271, 272, 287, 289, 293, 296–298,
 301, 302, 304, 308, 310–312, 314, 363,
 365, 368–370, 380–382, 396
 Havlík, R. 346
 Havlín, Josef 69, 349
 Heneš, Karel 251, 257

- Hlinka, Andrej 29, 58, 59, 67, 152, 159,
165, 166, 203, 204, 287, 288, 290
- Hoffman, Ing. 66
- Hoffman, Ivan 116, 131, 142, 300
- Hoffman, Karel 68, 83, 87
- Holbrook, Richard 248
- Holčík, Ján 112, 160, 176, 216
- Holländer, Pavol 232, 233
- Holý, John (Ján) 124
- Horák, Jiří 266, 319, 324, 330
- Horník, Ján 221
- Hradská, Viktorie 216
- Hrivnák, Pavol 74, 93, 95
- Hrivňák, Ivan 261
- Hrnko, Anton 9, 74, 119, 126, 129, 130,
143, 151, 157, 160, 174, 288, 289, 348
- Hronský, Marián 33, 71
- Hruškovič, Miloslav 41, 42
- Huba, Mikuláš 9, 116, 149, 159, 299
- Hübl, Milan 53, 61
- Humpál, Václav 281
- Husák, Gustáv 23, 24, 29, 31–33, 35,
41–45, 55, 59, 68–70, 77, 81, 83, 87–91,
94–96, 101, 120, 143, 281
- Húska, Augustín Marián 21, 61, 145, 185,
186, 238, 302–307, 314, 316, 329
- Hyková, Blanka 136, 140
- Chlipala, Vladislav 85
- Chmel, Rudolf 218, 332, 333
- Chňoupek, Bohuš 41, 48, 70
- Chovanec, Jaroslav 33, 34, 202, 317
- Chromý, Heřman 58
- Indra, Alois 39, 42, 75, 83, 87, 89, 95
- Izethbegović, Alija 245
- Jablonecký, Jozef 33, 57, 59, 60, 286, 290
- Jakeš, Milouš (Miloš) 42, 68–70, 72, 74,
80, 81, 83, 86, 87, 91, 93, 95
- Jan Pavel II., papež 204
- Janák, Ignác 41, 69, 70
- Jancura, Vladimír 95
- Janček, Viliam 257
- Janics, Kalmán 113
- Janík, Ján 68
- Jaroš, O. 139
- Jaruzelski, Wojciech 79
- Javorský, Andrej 283
- Javorský, František 235
- Ječmínek, Jan 116
- Jelcin, Boris 243, 244
- Jelinek, Yeshayahu A. 289
- Ježek, Tomáš 224, 273, 274
- Jičínský, Zdeněk 21, 89, 96, 107, 109, 110,
128, 132, 135, 137, 138, 180, 321, 322,
325, 339
- Jodas, Josef 36
- Johanes, Jaromír 19, 70
- Johnová, Helena 267
- Kačala, Ján 131
- Kádár, János 31
- Kalvoda, Jan 21, 191, 216, 226, 228,
235–237, 308, 328, 335
- Kamenec, Ivan 290, 369
- Kandert, Josef 268
- Kanis, Pavol 74, 121, 153
- Kaňa, Josef 94
- Kapek, Antonín 42, 68, 69
- Kaplan, Karel 67
- Kavan, Jan 383
- Kean, John 96, 98, 100
- Keltošová, Oľga 158
- Kempný, Josef 70, 94
- Kincl, František 83
- Kipke, Rüdiger 8, 19, 296, 300, 302,
303–307
- Kirschbaum, Jozef M. 64–66, 125, 202,
205, 290
- Klaban, Slavomír 114
- Klak, Jan 309
- Klasová, Mária 123
- Klaus, Václav 20–22, 120, 141, 144, 145,
170–172, 177, 182, 183, 187, 229, 238,
247, 248, 270, 293, 299–308, 314–319,
321, 325, 327, 329, 332–335, 339, 340,
344, 346, 347, 349, 356, 364, 365,
367–369, 375, 381, 392, 394–397, 398
- Klepáč, Ján 223, 236, 297, 300, 302
- Klokoč, Ondrej 39
- Knotek, Ivan 70, 95
- Kňazko, Milan 21, 83, 84, 88, 96, 107,
124, 173, 183–186, 200, 216–218, 302,
304, 362, 380
- Kočárník, Ivan 304, 307, 385, 387, 393
- Kočtúch, Hvezdoň 53, 61, 145, 395
- Kohl, Helmut 220, 221
- Kohout, Pavel 104
- Kokošová, Mária 122
- Kollár, František 151, 193, 303, 304, 364
- Komárek, Valtr 144, 145
- Kopřiva, T. 278
- Korbeľ, Svetozár 259

Korčák, Josef 39, 68
 Korec, Ján Chryzostom 58, 60, 123, 286,
 289, 345
 Košťa, Ladislav 125, 139, 185
 Kotas, Jiří Včelař 312
 Kováč, Michal 20, 21, 176, 183, 185, 186,
 238–240, 302–304, 308, 312, 319,
 322–324, 351, 361, 365, 367, 369,
 380–382
 Kováč, Roman 258, 259
 Kovačič, Štefan 123–126
 Kováčová, Eva 192, 206, 207, 209, 210,
 299
 Kozák, Stanislav 330
 Král, Václav 33, 264, 291
 Kramplová, Zdena 370
 Kraus, Michael 19, 20, 77, 197, 235,
 269–271, 273, 303
 Kravčuk, Leonid 244
 Krejsa, Josef 311, 325, 349
 Kres, Milan 288
 Križin, Marek 204
 Kriseová, Eda 101
 Kropilák, Miroslav 264, 265
 Kroupa, Daniel 114, 179, 191, 231, 273
 Kružliak, Imrich 65, 67, 214
 Kryčer, Jan 199, 200, 321
 Křen, Jan 264
 Křížan, Jiří 101, 139, 163, 168
 Kubečka, Jaroslav 309, 312
 Kučera, Bohuslav 89, 98, 111
 Kučera, Emil 255
 Kučera, Karel 264
 Kučera, Petr 89, 96, 139
 Kučera, S. 278
 Kučerák, Jozef 133, 135, 163, 165, 171,
 173, 176, 183, 185, 186, 216, 271, 299
 Kudláček, L. 278
 Kukan, Eduard 357
 Kukrál, Stanislav 103
 Kulan, Peter 135
 Kusý, Miroslav 56, 61, 62, 71, 77, 88, 96,
 99, 117, 131, 183, 204
 Kužilek, Oldřich 329
 Kvaček, Robert 9, 264
 Kvašňák, Miroslav 101
 Kvetko, Martin 65, 66, 112, 126, 330
 Kvietik, Štefan 312
 Kysilka, Pavel 344
 Lacina, J. 278
 Laco, Karol 36, 72, 76, 89
 Lалуha, Ivan 61, 145, 200
 Landovský, Pavel 104
 Langoš, Ján 84, 85
 Lánský, Egon 21, 210
 Lasica, Milan 207
 Lenárt, Jozef 38, 41, 42, 69
 Lenský, Igor 259
 Lettrich, Jozef 64–66
 Letz, Róbert 288
 Lhotka, J. 385
 Lichardus, Branislav 262, 263
 Líška, Branislav 206, 210, 299, 318
 Lis, Ladislav 61
 Löbl, Eugen 65, 67
 Lorenc, Alojz 55
 Lux, Josef 323, 385
 Macek, Miroslav 302–304, 307, 309
 Máček, Karel 358
 Magdolenová, Anna 288
 Macho, P. 261, 291
 Malíř, Dalibor 250
 Malý, Václav 60, 94
 Mandler, Emanuel 61, 70, 77, 93, 182
 Maňák, Vladimír 77
 Markuš, Jozef 123, 125, 155, 156, 161,
 205
 Marsina, Richard 130, 265
 Marušiak, Juraj 9, 32, 56, 57, 62
 Marx, Karel 26
 Masaryk, Tomáš Garrigue 16, 29, 33, 58,
 66, 67, 169, 229, 291, 292, 299, 327
 Masopust, Zdeněk 132
 Mazowiecki, Tadeusz 79
 Medek, Ivan 67
 Medveděv, Vadim 86
 Mečiar, Vladimír 18, 19, 21, 22, 150, 159,
 161–165, 167, 169–174, 176–178,
 183–186, 188, 189, 200, 202, 216–218,
 222, 237–240, 246, 269–271, 282, 283,
 285, 288, 294–296, 298, 300–308, 310,
 311, 314–319, 321, 324, 325, 327, 329,
 331, 333, 334, 344, 346, 347, 357, 363,
 365, 367, 368, 370, 380, 381, 387, 392,
 393, 395–398
 Mečl, Josef 179, 328, 350
 Mencl, Vojtěch 61
 Mesík, Juraj 116
 Mikloš, Ivan 273
 Mikloško, Jozef 157, 168, 325, 328

- Mikloško, František 21, 22, 57–60, 85,
130, 139, 150, 155, 157, 159, 171–173,
175, 178–180, 184–187, 190, 191, 195,
198, 203, 212, 213, 215, 219, 220, 222,
226, 235–237, 289, 313, 363
- Míkule, Vladimír 89, 107, 282
- Milošević, Slobodan 245
- Milota, Stanislav 100, 101
- Mináč, Vladimír 71, 74, 121, 122, 143
- Mistrišková, Zuzana 213
- Miškovský, V. 157, 313
- Mišúr, Petr 238
- Mjartan, Ivan 365, 370, 381, 382, 396
- Mlčák, J. 326, 349, 350
- Mlynárik, Ján 281
- Mlynarovič, Silvester 113
- Mlynář, Zdeněk 67
- Mohorita, Vasil 96
- Mojžita, Miroslav 355, 358
- Moldan, Bedřich 116
- Moravčík, Jozef 213, 233, 238, 302, 304,
309, 312, 333, 367, 381
- Moric, Víťazoslav 119, 151, 159, 160, 273,
288, 323, 327, 350
- Moserová, J. 139
- Mucha, Aleš 312
- Mulík, Peter 288
- Musil, Michal 17, 142–144
- Mušinka, Mykola 43, 155
- Nagy, Imre 79, 85
- Nagyová, Anna 18, 302, 306
- Nálepka, Jozef 41
- Navrátil, Antonín 59
- Nemec, Rudolf 350
- Nemeš, Štefan 183, 217
- Németh, Miklós 79
- Němcová, Dana 81, 278
- Nižňanský, Štefan 251
- Novák, Stanislav 131, 185
- Novotný, Antonín 23, 29, 32, 38, 44, 45,
47, 52, 68, 94, 269
- Ondruš, Vladimír 88, 92, 110, 124, 176,
177, 185
- Opasek, Anastáz 66
- Opletal, Jan 81, 84
- Orosz, Ladislav 322, 349, 350
- Osuský, Štefan 66
- Ovčáčiková, Alena 9, 197, 199–201, 294,
319, 244, 245
- Owen, David 248
- Pacner, Karel 18, 232, 315, 316, 324, 329,
334, 350, 353
- Palach, Jan 81, 324
- Palouš, Radim 61
- Pánis, Stanislav 151, 184
- Pasternak, Boris 52
- Paučo, Jozef 65
- Pavle, Vladimír 330
- Pavlena, Viktor 145
- Pavlov 218
- Payne, Jiří 233
- Pazmány, Péter 350
- Pecl, Josef 201
- Petrík, Ján 171, 322, 325
- Peterle, Lojze 244, 246
- Pichňa, Pavol 236
- Pišút, Ján 183
- Pithart, Petr 9, 16, 19–21, 56, 77, 92, 93,
96, 99, 101–103, 105, 107, 110, 113, 128,
130, 132, 139, 141, 142, 144, 150,
162–165, 167, 168, 170, 172, 173,
175–178, 183, 187, 188, 190, 192, 198,
216, 218, 224–226, 228–231, 233, 237,
238, 259, 273, 306, 324
- Pitra, František 69, 70, 92–94, 141
- Pius X., papež 204
- Plachtinský, M. D. 145
- Plank, Karol 189, 211, 212
- Plávková, Ota 206
- Pleskot, Igor 252, 258, 259
- Pleva, P. 349
- Plevza, Viliam 32, 43, 44, 61, 68, 70, 71,
74, 90, 95, 261
- Plocek, Evžen 324
- Podhradská, Marta 159
- Pogljajen, Kolaković, Tomislav 60
- Polanská, Ida 59
- Polanský, Ivan 58, 59, 62
- Poledník, Jindřich 69
- Pongrác, István 204
- Ponická, Hana 56, 77
- Porubjak, Martin 9, 185, 186, 206, 213
- Prečan, Vilém 56, 58, 59, 62, 67, 80, 113,
331, 369
- Prokeš, Jozef 18, 119, 157, 160, 184, 191,
252–254, 256, 258, 259
- Příhoda, Petr 132
- Pučník, Joža 244
- Radič, Stanislav 206
- Ransdorf, Miloslav 327

- Rašev, Peter 135
 Rašla, Anton 125, 286
 Repka, V. 123, 130, 198
 Riško, J. 102
 Roháč, Milan 254
 Roman, Štefan B. 64, 66, 123
 Ruml, Jan 94, 368, 378, 379, 381
 Rychetský, Pavel 96, 107, 163, 166, 168,
 170, 171, 233
 Rychlíková, Magdaléna 35, 47, 63, 337,
 370, 372, 375, 389
 Sabo, Peter 190, 223
 Sacher, Richard 90
 Sandorfi (Šandorfy), Rudolf 123
 Satinský, Július 207
 Sečánsky, Milan 316
 Sedlák, Imrich
 Selecký, Anton 77
 Selner, J. 278
 Schuster, Rudolf 21, 91, 92, 110, 120,
 123–125, 130, 131, 134, 139
 Schwarz, Karel P. 17
 Schwarzenberg, Karel 172, 304
 Sikora, Rudolf 84, 114
 Sivák, Jozef 86, 87
 Skalický, Jiří 174, 368, 394
 Skalník, Joska 99–101, 127, 129
 Sládek, Miroslav 115, 299, 311, 312, 352
 Sládek, Vladimír 213
 Sláma 67
 Slánský, Rudolf, mladší 96
 Slánský, Rudolf, starší 56, 65
 Slobodník, Dušan 230
 Sokol, Jan 89, 268
 Sokol, Ján 123
 Sokol, Tomáš 224
 Srb, Vladimír 18, 19, 189, 190, 229, 230,
 238, 273, 274, 344, 388
 Stangerová, Allison 19
 Stank, Jozef 326, 353, 381, 382
 Staško, Jozef 65, 67
 Stein, Eric 17, 18, 141, 162, 163, 168, 169,
 177, 187, 189–191, 228, 232, 234, 320,
 326, 327, 329, 330
 Stolarik (Stolárik), Mark (Marián) 123–
 126, 290
 Stome, Karol 135, 136
 Stráský, Jan 20, 274, 304–306, 308, 309,
 311, 322–324, 334, 345, 357, 396
 Streibl, Max 217
 Strelecký, Cyril 256
 Strnisko, Vladimír 206, 207
 Strýček, Andrej 77
 Suk, Jiří 9, 16, 20, 59, 79, 83, 85, 89, 92,
 96, 97–102, 105, 107–109, 113, 115,
 134–137, 141, 331
 Svoboda, Jiří 153
 Svoboda, Ludvík 42, 43
 Szigeti, László 85, 107, 113
 Szűrös, Mátyás 155
 Šabata, Jaroslav 135, 215, 224, 238, 324
 Šabatová, Anna 22
 Šabík, Vincent 71
 Šafařík, Jaroslav 94, 139
 Šalgovič, Viliam 76, 91
 Šedivý, Filip 365, 367, 369, 370, 380, 387
 Šedovič, Jozef 118, 119, 199, 234, 247
 Ševardnadze, Eduard 106
 Šiška, Miroslav 100, 290
 Šikula, Vincent 71
 Šilhán, Věnek 100
 Šilhánová, Libuše 61
 Šimečka, Martin M. 57
 Šimečka, Milan 24, 50, 56, 57, 104, 142,
 207
 Šimko, Ivan 320, 326, 349, 353
 Šimsa, Jan 56
 Šlapka, Gejza 69, 103
 Šmatlák, Stanislav 71
 Šmíd, Martin 81, 82, 85
 Šramek (Šrámek), Jozef 125, 287
 Štanceľ, Michal 41
 Štefánik, Milan Rastislav 71, 102, 291,
 299, 327
 Štefanovič, Milan 323, 351, 353
 Štěpán, Miroslav 70, 83, 91
 Štindl, Karel 77, 177
 Štrougal, Lubomír 39, 42, 43, 53, 55, 59,
 68–70
 Štúr, Ľudovít 124, 134, 156, 159
 Štúr, Ivan 206
 Šťastný, Marián 125
 Šucha, Vladimír 350
 Šulka, P. 197
 Šuškevič, Stanislav 244
 Švehlák, Svetozár 367
 Švorc, Jozef 254
 Tatár, Peter 158, 183
 Tejkl, M. 278
 Tigríd, Pavel 67, 207, 208, 210

- Tichý, Bohumil 198
 Tichý, Martin 116
 Tirpák, Ivan 145
 Tiso, Jozef 29, 58, 67, 127, 187, 236,
 286–292
 Tkáč, Marián 54, 202, 271, 344
 Tlustý, Vlastimil 278, 279
 Tomášek 278, 279
 Tomášek, František, kardinál 59, 60, 179
 Tošovský, Josef 368, 396
 Tóth, Dušan 123, 125
 Tóth, Julius 385
 Tóth, Károly 282
 Tóthová, Katarína 364
 Trnka, František 319, 324
 Tudjman, Franjo 245
 Tuka, Vojtech 240, 289
 Turzonovová, Božidara 207
 Tyl, Miroslav 278, 279
 Uhde, Milan 308, 314, 316, 319
 Uhl, Petr 81, 375
 Uhorskai, Pavol 270
 Urban, Jan 164, 165
 Urbánek, Karel 70, 87, 91, 95
 Vaculík, Ludvík 142–144
 Valeš, Václav 163, 166
 Valko, Ernest 180
 Vanák, Ivan 137
 Váňa, Vladimír 200
 Vaňo, Vladimír 255
 Varga, Alexander 113, 156
 Varga, György 9, 334
 Vášáryová, Magda 207
 Vavroušek, Josef 107–110, 116, 362
 Veselovský, J. 152
 Veselý, Tomáš 18, 19, 189, 190, 229, 230,
 238, 273, 274, 344, 388
 Virsík, Anton 118
 Vlach, Jiří 360
 Vlasák, František 100, 141, 145, 163, 164
 Vnuk, František 63, 123–125, 198,
 288–290
 Vodička, Karel 8, 19, 296, 300, 302, 303,
 305–307, 404
 Vojtaššák, Ján 204, 284
 Volejník, Lubomír 326, 328, 350
 Vondra, Alexandr 81, 101, 304, 382
 Vondruška, J. 327
 Výborný, Miloslav 175
 Wehrle, Franz 17
 Weiss, Peter 91, 120, 121, 153, 324
 Wichterle, Otto 261, 262
 Woleková, Helena 185
 Wolf, Karol 18, 137, 294, 298, 299,
 301–307, 346, 347
 Zahrádka, P. 278
 Zajac, Peter 21, 87, 88, 96, 108, 123, 133,
 205, 299
 Zajíc, Jan 324
 Zala, Boris 130
 Zavacká, Katarína 21, 206, 207, 210, 284,
 299, 324
 Zavadil, Miroslav 70, 83, 251
 Zelenay, Roman 133, 136, 186, 217, 319,
 322, 326–328, 349, 352
 Zeman, Miloš 21, 136, 137, 321, 326–328,
 330, 353, 358, 361, 368, 377, 397
 Zeman, Vladimír 255
 Zemko, Milan 9, 20, 22, 56, 133, 184,
 198, 235, 269, 297
 Zenkl, Petr 64
 Zieleniec, Josef 302, 333, 334, 380, 381
 Zifčák, Ludvík 82
 Žabkay, Ernest 286
 Žák, Václav 9, 142, 164, 169, 172, 173,
 188, 192, 231, 271
 Žalman, Zbyněk 111
 Žantovský, Michael 170, 171, 191, 226,
 304
 Žatko-Bor, Ernest 126
 Žatkuliak, Jozef 9, 16, 36, 37, 40, 48,
 51–54, 72, 76, 129
 Žiška, Vladimír 254
 Živkov, Todor 79

Obsah

Předmluva	7
Úvod: Rozpad mnohonárodnostních států jako obecný problém	11
Prameny a literatura o zániku Československa	15
I. Češi a Slováci v normalizační federaci	23
Všeobecná charakteristika normalizačního režimu	23
Česko-slovenské vztahy v období normalizace	25
Ústavněprávní a faktické uspořádání normalizačního Československa	35
Problém elit a personální otázky	45
Organizační změny koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let	50
Ekonomické aspekty normalizované federace	53
Opozice proti normalizaci a česko-slovenský vztah	56
Otázka česko-slovenských vztahů v českém a slovenském exilu	63
Politika přestavby a česko-slovenské vztahy	67
Příprava nové ústavy a slovenská otázka	72
II. Pád komunistického režimu a slovenská otázka	79
Krise komunistického režimu	79
Studentské demonstrace v Bratislavě a v Praze a jejich význam	80
Vznik Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu	82
Rozklad komunistického režimu. Jednání OF a VPN s Adamcovou vládou	86
Vývoj KSS a KSČ po listopadových událostech	90
Vývoj slovenské politické scény po listopadu	91
Problém ústavy	93
Prezidentské volby. Kandidatura Václava Havla a Alexandra Dubčeka	94
Zvolení Alexandra Dubčeka předsedou FS a Václava Havla prezidentem	101
III. Česko-slovenské vztahy do voleb v červnu 1990	105
Všeobecná charakteristika vývoje	105
Revoluční politická hnutí a problém jejich územního působení	106
Pokusy o novou strukturu federace. Diskuse o volebním zákonu	107
Postoj tzv. tradičních stran. Problém jejich celostátního působení	111

Maďarské strany	113
Sociální demokracie a tzv. nové strany	114
Strana zelených	115
Hnutí československého porozumění	116
Obecná charakteristika programů politických stran a hnutí	117
Kresťanskodemokratické hnutie	118
Vznik Slovenské národní strany	118
Vznik Komunistické strany Čech a Moravy a Strany demokratickej ľavice.	120
Vývoj Matice slovenské.	121
Postoj emigrantských organizací	123
Problém postoje separatistů k ľudáckému režimu	126
Pomlčková válka	127
Česko-slovenská jednání	141
Postoj české vlády a české veřejnosti ke slovenské otázce	142
Ekonomické aspekty česko-slovenského vztahu	144
IV. Od svobodných voleb ke kompetenčnímu zákonu	147
Volby 1990.	147
Nové separatistické organizace	151
Reorganizace národního bloku.	152
Rozdělení KSČS. Vznik KSS-SDL	153
Příprava jazykového zákona	154
Česko-slovenská jednání v létě 1990.	161
Krize česko-slovenských jednání.	169
Nový kompetenční zákon	178
V. Od kompetenčního zákona k politické krizi	182
Rozklad OF a VPN. Vznik HZDS	182
Slovensko-česká jednání o smlouvě. Otázka tří ústav	186
Problém referenda a aktivity prezidenta Václava Havla	192
Otázka Moravy a Slezska.	197
Občanské iniciativy za a proti Československu.	201
Problém propojení české, slovenské a federální ústavy.	211
Pokus o prosazení deklarace svrchovanosti.	212
Krize přípravy slovenské ústavy	215
Problém mezinárodněprávní subjektivity Slovenska a jeho zahraniční aktivity.	215
Problém nepřetržité právní kontinuity Československa	218
Nová česko-slovenská jednání na podzim 1991.	
Oslabení profederálních sil	221
Milovská dohoda a krach česko-slovenských jednání	232
Návrhy HZDS na vytvoření konfederace	237
Rozpad SSSR a SFRJ a česko-slovenská krize	241

VI. Některé specifické problémy česko-slovenských vztahů	249
Odras státoprávního uspořádání ve společenských a vědeckých organizacích	249
Realizace nového kompetenčního zákona	268
Ekonomické aspekty česko-slovenského vztahu 1991–1992	270
Historické spory a polemiky	286
VII. Dělení Československa	293
Volby 5.–6. června 1992	293
Jednání mezi ODS a HZDS (červen 1992)	301
Politická dohoda ODS a HZDS o rozdělení ČSFR a její důsledky	307
Prezidentské volby 1992	310
Vyhlášení svrchovanosti Slovenské republiky	312
Přijetí Ústavy Slovenské republiky a její ohlas	316
Příprava ústavního zákona o způsobu zániku federace	318
Činnost české a slovenské opozice	319
Zamítnutí návrhu zákona o způsobu zániku federace. Návrh na zřízení unie	324
Obnova spolupráce HZDS a ODS	330
Kausa Gabčíkovo a slovenský obchod se zbraněmi	331
Příprava české ústavy	334
Jednání české a slovenské vlády o vztazích ČR a SR	336
Otázka Moravy a Slezska v předvečer rozpadu	344
Příprava nového ústavního zákona o rozdělení ČSFR	345
Schválení ústavního zákona o zániku ČSFR	348
Likvidace zbývajících federálních institucí	353
Schválení Ústavy České republiky. Otázka české vlajky	355
Otázka dalšího postavení federálních poslanců	358
Závěr: Po rozdělení Československa	362
Otázka dvojího státního občanství	370
Hraniční režim	377
Zánik měnové unie, problémy celní unie a clearingový styk	385
Vypořádání zbytku majetku federace a dluhu SBČS	394
Shrnutí	397
Příloha:	
Politická dohoda ODS a HZDS o rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky uzavřená v Bratislavě 19. 6. 1992.	398
Prameny a literatura	399
Summary: The Split of Czechoslovakia (1989–1992)	409
Jmenný rejstřík	422

JAN RYCHLÍK
ROZDĚLENÍ
ČESKO-
SLOVENSKA
1989–1992

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner.

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2012 jako svou 1115. publikaci

Odborní recenzenti: PhDr. Dušan Kováč, DrSc.,

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Odpovědný redaktor Filip Outrata.

Vydání ve Vyšehradu první. AA 39,34. Stran 432.

Výtiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Doporučená cena 398 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz;

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-296-5